

VAASAN YLIOPISTO
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ

Noora Malin

**LIITÄNNÄISVEROPALVELUIDEN VAIKUTUS
TILINTARKASTUKSEN LAATUUN**

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
koulutusohjelma

VAASA 2020

SISÄLLYSLUETTELO**sivu****KUVIOLUETTELO****5****TAULUKKOLUETTELO****5****LYHENTEET****7****TIIVISTELMÄ****9****1. JOHDANTO****11**

1.1 Tutkimuksen taustaa

12

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaus

13

1.3 Tutkielman rakenne

15

2. TILINTARKASTUKSEN LAATU**16**

2.1 Tilintarkastajan riippumattomuus

18

2.1.1. Tilintarkastajan rotaatio

19

2.2 Tilintarkastajan pätevyys

20

2.2.1. Tilintarkastusyhteisön koko

20

2.2.2. Tilintarkastajan toimiala-asiantuntemus

22

2.3 Tilintarkastuksen laadun mittarit

23

2.3.1 Tilintarkastuspalkkiot

24

2.3.2 Harkinnanvaraiset erät

24

2.3.3 Tilinpäätöksen korjaaminen

26

2.3.4 Tilintarkastusraportointi

26

2.3.5 Markkinareaktiot

27

3. TILINTARKASTUKSEN LIITÄNNÄISPALVELUT**29**

3.1 Sääteily

31

3.2 Vaikutukset riippumattomuuteen

34

3.3 Vaikutukset laatuun

36

3.4 Vaikutukset tilintarkastuspalkkioihin

43

4. TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT	44
4.1 Tutkimusaineisto	44
4.2 Harkinnanvaraisten erien laskeminen	46
4.3 Regressiomalli	48
5. TUTKIMUSTULOKSET	52
5.1 Regression oletukset	52
5.2 Regressiomallien tulokset	57
5.3 Tulosten alueellinen vertailu	61
5.4 Yhteenveto tutkimustuloksista	65
6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	68
LÄHDELUETTELO	72
LIITTEET	78
LIITE 1. Alueellinen jako	78

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Liitännäispalveluiden vaikutukset	30
--	----

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Analysoitavat elementit tilintarkastustutkimuksessa	17
Taulukko 2. EU:n asetuksella kielletyt tilintarkastajan tuottamat muut kuin tilintarkastuspalvelut	33
Taulukko 3. Aineiston karsiminen yhtiöittäin	45
Taulukko 4. Aineiston muuttujien kuvailevia tunnuslukuja	53
Taulukko 5. Dummy-muuttujien kuvailevia tunnuslukuja	54
Taulukko 6. Aineiston muuttujien Pearsonin korrelaatiokertoimet	56
Taulukko 7. Regressiomallin (1) tulokset	58
Taulukko 8. Regressiomallin (2) tulokset	60
Taulukko 9. Regressiomallin (1) maantieteellinen vertailu	62
Taulukko 10. Regressiomallin (2) maantieteellinen vertailu	64

LYHENTEET

Big 4	Suurimmat tilintarkastusyhteisöt Deloitte, EY, KPMG & PwC
EU + ETA	Belgia, Bulgaria, Espanja, Alankomaat, Irlanti, Islanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Kroatia, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Liettua, Luxemburg, Malta, Norja, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Ruotsi, Saksa, Slovakia, Slovenia, Suomi, Tanska, Tšekki, Unkari, Viro ja Iso-Britannia
IFAC	International Federation of Accountants, kansainvälinen tilintarkastajaliitto
NAS	Non-audit services, tilintarkastajan tarjoamat muut kuin tilintarkastuspalvelut (liitännäispalvelut/oheispalvelut)
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board, USA:n tilintarkastusalan valvontaelin
SEC	United States Securities and Exchange Commission, Yhdysvaltain arvopaperi- ja pörssikomissio
SOX	Sarbanes–Oxley Act, Yhdysvaltain laki yrityksen valvonnasta

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta****Tekijä:**

Noora Malin

Pro gradu -tutkielma:Liitännäisveropalveluiden vaikutus
tilintarkastuksen laatuun**Tutkinto:**

Kauppätieteiden maisteri

Oppiaine:

Laskentatoimi ja tilintarkastus

Työn ohjaaja:

Tuukka Järvinen

Aloituvuosi:

2014

Valmistumisvuosi:

2020

Sivumäärä: 79

TIIVISTELMÄ

Tilintarkastajan tarjoamien liitännäispalveluiden sääntelyä on kiristetty maailmanlaajuisesti koko 2000-luvun ajan. Monien liitännäispalveluiden tarjoamista on rajoitettu, ja osa on kielletty kokonaan. Liitännäispalveluiden ja tilintarkastuksen suhteesta onkin tehty useita tutkimuksia. Tutkimustulokset ovat kuitenkin hyvin ristiriitaisia, minkä takia aiheetta on syytä tutkia edelleen. Tutkimusten mukaan liitännäispalvelut saattavat vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen, mikä onkin syynä sääntelyn kiristymiseen. Toisaalta taas, tutkimusten perusteella molempien palvelujen tarjoaminen samanaikaisesti tuo kuitenkin synergiaetuja ja tietovuotoa puolin ja toisin.

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia liitännäisveropalveluiden vaikutusta tilintarkastukseen. Tavoitteena on selvittää, onko veropalveluilla yhteyttä tilintarkastuksen laatuun tai tilintarkastuspalkkioihin. Tutkielman teoriaosassa analysoidaan ensin yleisesti tilintarkastuksen laadun tekijöitä, ja erilaisia tapoja mitata tilintarkastuksen laatua. Sen jälkeen perehdytään tarkemmin liitännäispalveluista tehtyihin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin.

Tutkielman empiirinen aineisto koostuu 1 126 eurooppalaisista pörssiyrityksistä ja tutkimus tehtiin yhtiöiden julkaisemien tilinpääöstietojen perusteella. Tutkielmassa tilintarkastuksen laatua mitattiin harkinnanvaraisilla erillä, jotka on laskettu epänormaalien käyttöpääomajaksotusten laskumallilla. Veropalveluiden laajuutta taas mitattiin veropalveluista maksettujen palkkioiden kautta. Tutkielman analyysit toteutettiin lineaarisella regressioanalyysillä, jossa selitettävänä muuttujana käytettiin ensimmäisen tutkimushypoteesin analyysissä tilintarkastuksen laatua ja toisen hypoteesin analyysissä tilintarkastuspalkkioita.

Saatujen tutkimustulosten perusteella veropalveluilla ja tilintarkastuksen laadulla ei havaittu olevan tilastollista yhteyttä. Lisätutkimuksena alkuperäinen aineisto jaettiin neljään alueelliseen otokseen. Samoin kuin alkuperäisellä aineistolla, alueellisilla otoksillakaan ei havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tilintarkastuksen laadun ja veropalveluiden välillä. Aiempien tutkimusten mukaisesti negatiivista yhteyttä ei havaittu. Toisaalta positiivisen yhteyden puuttuminen on ristiriidassa joidenkin aikaisempien tutkimusten kanssa. Sen sijaan veropalvelupalkkioilla ja tilintarkastuspalkkioilla havaittiin olevan positiivinen yhteys, jolloin veropalvelupalkkioiden noustessa myös tilintarkastuspalkkiot nousevat. Aiemmat tutkimukset aiheesta ovat ristiriitaisia, mutta tutkielman tulosten mukaan yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Tulosten perusteella saadaan uutta tietoa siitä, että veropalvelupalkkioiden vaikutus tilintarkastuspalkkioihin on erittäin merkitsevä Länsi-Euroopan alueella, muttei muualla Euroopassa.

AVAINSANAT: tilintarkastus, tilintarkastuksen laatu, tilintarkastuksen liitännäispalvelut, veropalvelut, veropalvelupalkkiot

1. JOHDANTO

Tilintarkastuksen oheispalveluiden vaikutuksesta tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tilintarkastuksen laatuun on väitelyä vuosia. Lopulta vuonna 2014 EU määräsi uudesta tilintarkastusasetuksesta, jonka tarkoituksena on parantaa tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta kieltämällä tilintarkastajia tarjoamasta tiettyjä lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita tilintarkastusasiakkailleen. Uudet säädökset astuivat voimaan koko EU- ja ETA-alueella vuoden 2016 aikana, joten tutkielman tekoaikana vuonna 2020 uusia sääntöjä on ehditty noudattaa kolmen tilikauden ajan. Oheispalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun onkin ajankohtaista tutkia juuri nyt, kun säädösten tuomat muutokset ovat olleet käytössä jo muutaman vuoden.

Koko EU:n tilintarkastusta koskevan lainsäädännön muutos on seurausta globaalista finanssikriisistä, jolloin sekä käyttäjien että lainsäätäjien on täytynyt keskittyä uudelleen lakisääteisen tilintarkastuksen lainsäädäntökehityksen soveltuvuuteen ja riittävyys. Euroopan sisällä nostettiin esiin kysymys, kuinka parantaa tarkastuksen laatua tulevien taloudellisten riskien ja kriisien lieventämiseksi. EU:n tarkastuspolitiikkaa koskevassa Green Paper -ohjelmassa tilintarkastajien riippumattomuus yleisesti, sekä erityisesti tilintarkastuksen oheispalvelujen tarjoaminen, olivat tärkeitä tekijöitä.

Muun muassa tilintarkastajien riippumattomuuden vahvistamiseksi EU-maat sopivat keväällä 2014 tarkastusalan uudistamisesta muuttamalla tilintarkastusdirektiiviä ja antamalla uuden asetuksen yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (PIE = Public Interest Entities) tarkastamisesta. EU:n asetuksessa 537/2014 täsmennetään, että yleishyödyllisten yhteisöjen tilintarkastusyhteisöt ovat kiellettyjä tarjoamasta tilintarkastusasiakkaille liitännäispalveluita, jotka ovat ristiriidassa heidän riippumattomuutensa kanssa, ja luetellaan erikseen tällaiset palvelut (musta lista). Muun muassa veropalvelut ja arvonmäärittämispalvelut ovat sallittuja tietyin edellytyksin, eikä niillä saa olla suoraa vaikutusta, tai niillä on erikseen tai yhdessä oltava vain vähäinen vaikutus tarkastettavaan tilinpäätökseen. Kiellettyjä palveluita taas ovat suoraan tilinpäätökseen ja tätä kautta tilintarkastukseen vaikuttavat palvelut, kuten tarkastettavan

yrittäjien kirjanpito, palkanlaskenta, sisäinen tarkastus, sekä erilaiset johtotehtävät ja päätöksenteko. Tilintarkastaja ei voi siis joutua tilanteeseen, jossa tarkastaisi omaa työtään, ja tätä kautta vaarantaisi riippumattomuutta ja tilintarkastuksen laatua.

Uusi tilintarkastusdirektiivi ja –asetus hyväksyttiin EU:ssa kesällä 2014, jolloin jäsenmailla oli kaksi vuotta aikaa saattaa vaatimukset osaksi kansallista lainsäädäntöä. Käytännössä siis vaatimukset ovat tulleet voimaan pääasiassa kesän 2016 jälkeen alkaneilla tilikausilla, eli suurimmalla osalla yrityksistä 2017 vuoden alusta alkavalla tilikaudella. Uudet säädökset koskevat kaikkia EU- ja ETA-maita.

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tilintarkastuksen oheispalveluja on tutkittu jo pitkään ja esimerkiksi Simunic on jo vuoden 1984 klassikotutkimuksessaan perehtynyt oheispalveluiden aiheuttamaan tietovuotoon ja sen vaikutuksesta tilintarkastukseen. Tietoa saattaa siirtyä niin tilintarkastuksesta oheispalveluiden tuottajille, kuin oheispalveluista tilintarkastukseenkin, ja saattaa näin ollen lisätä tietoa molemmilla puolilla. Tietovuoto voi olla yleisluonteista tai asiakaskohtaista tietoa. Tutkimuksen mukaan tietovuotoa tapahtuu, ja tämän seurauksena myös tilintarkastuspalkkio kasvaa. Tilintarkastuksen ja muiden palveluiden samanaikainen tarjoaminen voi kuitenkin olla uhka riippumattomuudelle ja tilintarkastajan objektiivisuudelle. (Simunic 1984.)

Viime vuosikymmeninä tilintarkastustutkimuksessa on alettu tutkia enemmän erityyppisten oheispalveluiden, kuten veropalveluiden, vaikutuksia tilintarkastukseen. Esimerkiksi Arruñada on tutkimuksessaan (1999) todennut tietovuodon olevan huomattavaa juuri tilintarkastuksen ja veropalveluiden välillä, missä molemmissa asiakkaan tuntemus on huomattavan tärkeää. Tutkimuksen mukaan tästä syntyy myös kustannussäästöjä, koska silloin esimerkiksi asiakkaan prosesseja ja lukujen taustoja ei tarvitse selvittää erikseen tilintarkastuksessa ja veropalveluissa. Lisäksi kaikkia tarkastusyhteisön ja tarkastettavan asiakkaan välisiä sopimuksia ei tarvitse tehdä erikseen, jos palveluntuottaja on sama molemmissa. (Arruñada 1999.) Useiden tutkimusten

mukaan erityisesti tilintarkastajan tarjoamat veropalvelut voidaankin yhdistää korkeampaan taloudellisen raportoinnin laatuun ja tilintarkastuksen laatuun (Knechel ym. 2013:402). Paterson ja Valencia (2011) ovat tutkimuksessaan selvittäneet oheispalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, tilinpäätöksiin jälkikäteen tehtyjen korjausten perusteella (financial restatement). Tilinpäätökseen tilintarkastuksen jälkeen tehdyt korjaukset ovat merkki siitä, että mahdollisesti virheellistä tietoa on päässyt läpi tilintarkastuksesta, jolloin korjausta voidaan pitää merkinä tilintarkastuksen heikosta laadusta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajien tarjoamat toistuvat veropalvelut ovat ainoa liitännäispalvelu, jolla on negatiivinen yhteys tilinpäätöksen oikaisun todennäköisyyteen tilintarkastuksen valmistumisen jälkeen. Tällöin yhtiöillä, joiden tilintarkastaja on toistuvasti antanut myös veropalveluita tarkastettavalle yhtiölle, on siis vähemmän tilintarkastuksen jälkeen tehtyjä tilinpäätöskorjauksia kuin muilla. (Paterson ym. 2011.)

Eilifsen (2018) tutkimuksen mukaan finanssikriisin jälkeisellä kaudella 2010–2015 sijoittajat suhtautuvat positiivisesti liitännäispalkkioihin, ja erityisesti veropalveluista maksettuihin palkkioihin. Myös tuoreen Garcia-Blandon ym. (2019) tutkimuksen perusteella tilintarkastuksen liitännäispalvelut eivät ole uhka tarkastusten laadulle, joten vuoden 2014 EU-asetuksella käyttöön otettua rajoittavaa sääntelyä ei voitu perustella niiden negatiivisella vaikutuksella tarkastusten laatuun.

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaus

Tutkielman tavoitteena on selvittää, onko tilintarkastajan tarjoamilla veropalveluilla vaikutusta lakisääteisen tilintarkastuksen laatuun tai tilintarkastuspalkkioiden määrään. Toisin sanoen, tutkitaan aiheuttavatko tilintarkastuksen ohessa annettavat oheispalvelut positiivista tietovuotoa tilintarkastuksen puolelle ja parantavat tätä kautta tilintarkastuksen laatua, vai ovatko ne ennemmin riski riippumattomuudelle ja laadulle. Tutkimuksessa selvitetään myös, onko veropalveluista maksetuilla palkkioilla vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin.

Tutkielman empiirinen osa suoritetaan kvantitatiivisena analyysinä käyttäen hyväksi yritysten tilinpäätösaineistoja, jotka on kerätty Orbis- ja Audit Analytics -tietokannoista. Tilintarkastuksen laadun mittarina käytetään tässä tutkielmassa harkinnanvaraisten erien määrää, joka laskettu DeFond ja Park (2001) mallin mukaisesti. Tutkielman teoriaosassa on käyty tarkemmin läpi eri vaihtoehtoja tilintarkastuksen laadun mittaamiseksi. Harkinnanvaraisten erien vaihtoehtoisia laskukaavoja taas on tutkittu tarkemmin tutkielman empiirisen osan alussa. Liitännäispalveluista tutkielman analyysissa keskitytään erityisesti veropalveluihin, sillä aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet niillä olevan erityinen yhteys lakisääteiseen tilintarkastukseen.

Tutkielman hypoteesien analysoimiseen käytetään lineaarista regressioanalyysia, jonka avulla on tarkoitus hakea parasta mahdollista selittävien muuttujien yhdistelmää ennustamaan yhtä selitettävää muuttujaa. Tässä tutkielmassa selitettävänä muuttujana käytetään ensimmäisessä analyysissa epänormaaleja harkinnanvaraisia jaksotuksia kuvaamassa tilintarkastuksen laatua, sekä toisessa analyysissa tilintarkastuspalkkioita. Tutkielman regressiomalli hyödyntää mukailevin osin Park, Choi & Cheung (2017) tutkimuksessa käytettyä mallia, joka perustuu tietovuodon ja tilintarkastuspalkkioiden klassikotutkimuksessa (Frankel, Johnson & Nelson 2002) kehitettyyn malliin. Kyseistä regressiomallia on kehitetty vastaamaan juuri tämän tutkielman hypoteeseja. Tutkielman ensimmäisessä regressiomallissa tarkastellaan veropalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, ja toisessa selvitetään tilintarkastuspalkkioiden ja veropalvelupalkkioiden välistä yhteyttä.

Uuden ja yhtenäisen lainsäädännön takia, tämä tutkielma keskittyy nimenomaan EU- ja ETA-maiden (EU + Islanti, Liechtenstein ja Norja) pörssiyrityksiin. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan uuden lain voimaantulon jälkeisiä tilikausia 2017-2019. Koska alkuvuodesta 2020 ei ole vielä saatavilla tilintarkastustietoja vuodelle 2019, tutkielma on käytännössä toteutettu vuosien 2017 ja 2018 tilinpäätöstietojen perusteella.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu kuudesta pääluvusta. Ensimmäisessä luvussa johdatellaan aiheeseen sekä tarkastellaan aihealueen taustoja ja rajataan aihe. Toisessa luvussa käsitellään tilintarkastuksen laatua ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tekijät on jaettu DeAngelon (1981) määritelmän mukaan tilintarkastajan riippumattomuuteen ja pätevyyteen. Luvun lopuksi tarkastellaan, millä eri tavoin tilintarkastuksen laatua voidaan mitata tutkimuksissa.

Kolmannessa luvussa paneudutaan tarkastettaville yhteisöille tarjottaviin muihin palveluihin kuin lakisääteiseen tilintarkastukseen. Luvussa myös johdetaan hypoteesit aihealueittain. Ensin tarkastelussa on lakisääteisen tilintarkastuksen ohessa annettavien palveluiden säättely lakien ja normien kautta. Sen jälkeen käsitellään aikaisempia tutkimuksia, joissa on tutkittu muiden kuin tilintarkastuspalveluiden vaikutusta (1) tilintarkastajan riippumattomuuteen, (2) lakisääteiseen tilintarkastuksen laatuun, sekä (3) tilintarkastuspalkkioihin.

Neljännessä luvussa esitellään tutkimuksen aineisto ja käytetyt menetelmät, sekä perustellaan käytetty menetelmä. Viidennessä luvussa käsitellään regressioanalyysin edellytykset, tutkimuksen tulokset ja alueelliset lisätutkimukset. Luvun lopussa tehdään myös lyhyt yhteenveto tutkimuksen hypoteeseista ja saaduista tuloksista. Viimeisessä luvussa on koko tutkielman yhteenveto ja johtopäätökset. Lisäksi käsitellään tutkielman rajoitetta ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2. TILINTARKASTUKSEN LAATU

Tässä luvussa tarkastellaan tilintarkastuksen laatua ja siihen vaikuttavia lukuisia tekijöitä. Aluksi keskitytään eri tutkijoiden tapoihin määritellä tilintarkastuksen laatua ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkijoiden eri tavoista valitaan myös sopivin tämän tutkielman tarkoituksiin. Sen jälkeen tarkastellaan laatua lähemmin tilintarkastajan riippumattomuuden ja pätevyyden näkökulmista. Luvun lopussa perehdytään myös eri tapoihin mitata ja analysoida tilintarkastuksen laatua.

Tilintarkastuksen laatu käsitteenä on erittäin monimutkainen, eikä sitä voi pelkistää yksinkertaiseen määritelmään. Tilintarkastusstandardien mukaan tilintarkastuksen laatu saavutetaan julkaisemalla asianmukainen tarkastusraportti siitä, miten asiakas noudattaa yleisesti hyväksyttyjä kirjanpitoperiaatteita. Francis (2011) mukaan, tilintarkastuksen laatu on jatkumo korkea- ja heikkolaatuisen tilintarkastusten välillä, ja se voi saada mitä tahansa välimuotoja riippuen lukuisista eri elementeistä. Tilintarkastuksen laatua ei voida täydellisesti määrittää huomioimatta lukuisia eri elementtejä, jotka vaikuttavat tilintarkastukseen sisäisesti ja ulkoisesti. Eri elementtejä ovat muun muassa tilintarkastusyhteisö ja tilintarkastukseen käytetty panos ja prosessit, sekä koko tilintarkastusteollisuus ja instituutiot sen takana. Taulukossa 1 on esitelty tarkemmin näitä laatuun vaikuttavia elementtejä.

Taulukko 1. Analysoitavat elementit tilintarkastustutkimuksessa. (Francis 2011.)**Analysoitavat elementit tilintarkastustutkimuksessa****Tarkastuspanos**

- Tilintarkastustoimenpiteet
- Tilintarkastustiimin henkilöstö

Tarkastusprosessit

- Tilintarkastustoimenpiteiden suorittaminen tarkastustiimin henkilöstön toimesta

Tilintarkastusyhteisöt

- Tilintarkastustoimistojen henkilöstö
- Tilintarkastustoimisto palkkaa, kouluttaa ja palkitsee tilintarkastajia ja kehittää tilintarkastusohjeita
- Tilintarkastuskertomukset annetaan kirjanpitoyritysten nimissä

Tilintarkastusteollisuus ja tarkastusmarkkinat

- Tilintarkastusyhteisöt muodostavat toimialan
- Toimialan rakenne vaikuttaa markkinoihin ja taloudelliseen käyttäytymiseen

Instituutiot

- Instituutiot vaikuttavat tilintarkastukseen ja laadun kannustimiin, esimerkiksi valtioiden kirjanpitolaitekunnat, AICPA, FASB, SEC ja PCAOB sekä laajempi oikeusjärjestelmä

Tilintarkastustulosten taloudelliset seuraukset

- Tarkastustulokset vaikuttavat tarkastettujen tilinpäätöstiетоjen asiakkaisiin ja muihin käyttäjiin

Laadukas tilintarkastus on hyvin suunniteltu. Sen toteuttavat motivoituneet ja koulutetut tilintarkastajat, jotka ymmärtävät tilintarkastuksen luonteen epävarmuuden, ja jotka osaavat mukauttaa tilintarkastuksen vastaamaan asiakkaiden erilaisia olosuhteita. Aikaisempien tutkimuksien mukaan tilintarkastuksen hyvään laatuun yhdistetään usein asiakkaan tunteminen, toimialaosaaminen, tilintarkastuslautakunnan valvonta, tilintarkastusstandardien tunteminen, tilintarkastusyhteisön etiikka, tilintarkastajan taloudellinen riippumattomuus, tilintarkastuspartnerien kierto ja tilintarkastuksien valvonta. (Beattie, Fearnley & Hines 2012.)

Tilintarkastuksen laatuun vaikuttaa olennaisesti myös tilinpäätöksen laatu, ja tätä kautta esimerkiksi kirjanpitomateriaali. Tilinpäätösmateriaalin laatu ja yrityksen taloudelliset

järjestelmät, josta materiaali saadaan, muodostavat yhdessä yrityksen luontaisten ominaisuuksien kanssa yrityksestä aiheutuvan riskin tilintarkastajalle (DeFond 2014: 281). Yksi vanhimmista tilintarkastuksen laadun määritelmistä onkin DeAngelon (1981), jonka mukaan tilintarkastuksen laatu voidaan määritellä markkinoiden arvioimana yhteisenä todennäköisyytenä siitä, että tietty tilintarkastaja pystyy havaitsemaan rikkomuksen asiakkaan kirjanpidossa ja raportoi siitä.

DeAngelon (1981) määritelmää tulkitaan usein jakamalla tilintarkastuksen laatu kahteen osaan: (1) todennäköisyys, että tilintarkastaja havaitsee olemassa olevat virheet tai väärinkäytökset (pätevyys), ja (2) että hän toimii asianmukaisesti havaintoon nähden (riippumattomuus). Ensimmäinen osa liittyy tilintarkastajan pätevyyteen ja työhön, kun taas jälkimmäinen liittyy tilintarkastajan objektiivisuuteen ja riippumattomuuteen. Nämä kaksi komponenttia viittaavat myös siihen, että tarkastuksen eri näkökohdat voivat vaikuttaa yleiseen tarkastuksen laatuun. Virheellisuuden havaitseminen edellyttää, että asianmukaiset resurssit on hyödynnetty tehokkaasti tarkastusprosessissa, kun taas väärinkäytöksen ilmoittaminen vaatii tilintarkastajaa toteuttamaan asianmukaiset toimenpiteet tarkastuksen lopussa vallitsevan tilanteen vuoksi. (Knechel ym. 2013: 387-388.) Tämän tutkielman teoriaosan selkeyttämiseksi, tilintarkastuksen laadun teoria ja aiemmat tutkimukset on jaettu DeAngelon (1981) määritelmän mukaan.

2.1 Tilintarkastajan riippumattomuus

Kansainvälisen tilintarkastajaliiton (IFAC) eettisten sääntöjen mukaan on yleisen edun mukaista, että tilintarkastusryhmien jäsenet, verkostoyritykset ja verkkoyritykset pysyvät riippumattomina tilintarkastusasiakkaista. IFAC:n eettisissä säännöissä riippumattomuus on jaettu mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen, jotka määritellään seuraavasti:

- Mielen riippumattomuus: mielentila, joka sallii johtopäätöksen esittämisen ilman vaikutteita, jotka vaarantavat ammatillisen päätöksenteon, jolloin yksilö voi toimia rehellisesti ja harjoittaa objektiivisuutta ja ammatillista skeptisyyttä.
- Näkyvä riippumattomuus: sellaisten tosiseikkojen ja olosuhteiden välttäminen, jotka ovat niin merkittäviä, että kohtuullinen ja tietoinen kolmas osapuoli todennäköisesti päättää kaikkia erityisiä tosiasioita ja olosuhteita punnitsemalla, että yrityksen tai tilintarkastusryhmän jäsenen eheys, objektiivisuudella tai ammatillisella skeptisyydellä on vaarannettu. (IFAC 2012: 46–47.)

2.1.1. Tilintarkastajan rotaatio

Myös tilintarkastussuhteen pituus voi vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tilintarkastuksen laatuun. Tutkimukset ovat kuitenkin ristiriitaisia ja niissä onkin löydetty sekä positiivisia (Chen ym. 2008; Chi ym. 2009) että negatiivisia (Carey & Simnett 2006) vaikutuksia tilintarkastuspartnerin kierron ja taloudellisen raportoinnin välillä. (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury (2013:402-403.)

Pitkä tilintarkastussuhde voi johtaa tilintarkastajan objektiivisuuden vaarantumiseen. Vaarana on, että tarkastajalle syntyy taloudellinen riippuvuussuhde tarkastettavaan asiakkaaseen. Tämä vaarantaisi tilintarkastajan riippumattomuuden, joka on edellytys koko tilintarkastukselle. Taloudellisen riippuvuuden ja pitkän asiakassuhteen seurauksena tilintarkastussuhteesta voi tulla myös liian läheinen ja tuttavallinen, mikä voisi vaikuttaa riippumattoman ja luotettavan tilintarkastuskertomuksen antamista. (Gul, Jaggi & Krishnan 2007:120–121.) Tutkimuksen mukaan (Boone ym. 2008) asiakkaiden riskipreemio (eli oman pääoman kustannus, joka ylittää riskittömän koron) myös kasvaa tilintarkastajan toimikauden kasvaessa. Tämä viittaisi siihen, että markkinat näkevät pidemmän tilintarkastussuhteen riskitekijänä ja vaativat siksi parempaa tuottoa sijoitukselleen. (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury 2013:402–403.)

Toisaalta taas mitä pidempi tilintarkastussuhde tilintarkastajalla on tarkastettavaan yhtiöön, sitä parempi tuntemus hänellä on yhtiöstä ja sen toiminnasta. Tällä tavoin tilintarkastajan on helpompi tarttua epäilyttäviin seikkoihin taloudellisessa raportoinnissa, ja parantaa sen laatua. Lyhyt tilintarkastussuhde tarkoittaa siten vähempää tuntemusta, mutta mahdollisesti parempaa riippumattomuutta. (Gul, Yu Kit Fung & Jaggi 2009:265 & 270).

2.2 Tilintarkastajan pätevyys

DeAngelon (1981) määritelmän mukaan tilintarkastuksen laadukas suorittaminen edellyttää, että tilintarkastaja pystyy havaitsemaan taloudellisissa raporteissa olevat virheet ja väärinkäytökset. Tilintarkastajan on siis oltava tarpeeksi pätevä, eli hänellä on oltava käytössään riittävästi ammattitaitoa ja resursseja.

2.2.1. Tilintarkastusyhteisön koko

Vanhimpien tutkimusten mukaan tilintarkastusyhteisön kokoa voidaan pitää merkkinä tilintarkastuksen laadusta. Esimerkiksi DeAngelo (1981) toteaa tutkimuksessaan tilintarkastusyhteisön koon korreloivan tilintarkastuksen laadun kanssa. Simunicin (1984:681) mukaan taas Big 4 yhteisöjen tilintarkastukset ovat laadukkaampia kuin muiden tilintarkastusyhteisöjen.

Vasta myöhemmin on alettua kyseenalaistaa ja tutkia tasalaatuisuutta Big 4 tilintarkastusyhteisöjen välillä. Useiden tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin olettaa Big 4 yhteisöjen tarjoavan laadukkaampaa tilintarkastusta kuin muiden tilintarkastusyhteisöjen, ja pitää sitä yhtenä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista tekijöistä. Tilintarkastustutkimuksen mukaan suurilla tilintarkastusyhteisöillä on voimakkaammat kannustimet tarjota korkeampaa tilintarkastuslaatua, koska ne ovat alttiimpia maineelle ja oikeudenkäyntiriskeille. Lisäksi heillä on korkeampi pätevyys

tarjota tilintarkastuksen laatua kuin pienemmillä tilintarkastusyhteisöillä. (Eilifsen & Knivsflå 2016.)

Francis ja Yu (2009) tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön koon lisäksi myös tilintarkastustoimiston koolla on merkitystä. Big 4 -tilintarkastusyhteisöjen suurimpien toimistojen on todettu suorittavan laadukkaampia pörssiyhtiöiden tilintarkastuksia, sillä suurilla toimistoilla on enemmän kokemusta tällaisten tarkastusten hoitamisesta. Tutkimuksessa käytiin läpi yli 6500 Yhdysvalloissa tehtyä tilintarkastusta, joissa tarkastuksia suoritti lähes 300 yksittäistä Big 4 -toimistoa. Tulosten mukaan suuret tilintarkastustoimistot tarjoavat laadukkaampia tilintarkastuksia. Erityisesti suuret toimistot antavat todennäköisemmin lausuntoja toiminnan jatkuvuudesta (going concern). Lisäksi suurten toimistojen asiakkaiden on todettu käyttävän vähemmän aggressiivista tuloksen järjestelyä. Saatujen tulosten perusteella tarkastusten laatu on siis keskimäärin korkeampi isoissa Big4 -toimistoissa. Tutkimuksessa ei ole kuitenkaan oteta kantaa siihen, että tarkastusten laatu olisi kohtuuttoman matala myöskään pienemmissä toimistoissa. (Francis & Yu 2009.)

Big 4 -tilintarkastusyhteisöt muodostavat maanlaajuisia kumppanuuksia ja niille on asetettu koko yhteisön kattavia toimintatapoja, joiden avulla ne pyrkivät saavuttamaan tietyn laatutason ja yhdenmukaisuuden eri toimistojen välillä. Laatutasoon liittyvät kannustimet ovat voimistuneet entisestään SOX-aikakaudella PCAOB-tarkastusten myötä. Suuressa roolissa ovat esimerkiksi Big 4 -yhteisöjen suorittamat omat sisäiset laadunvalvontatarkastukset. Lisäksi tilintarkastajat matkustavat ja tekevät tarkastuksia eri toimistojen välillä, jolloin tietoa voidaan jakaa puolin ja toisin. Suurilla tilintarkastusyhteisöillä on myös omat koko maailmanlaajuisen yhteisön kattavat tiedonjakotavat, koulutusohjelmat, standardoidut tilintarkastusprosessit, sekä tietojärjestelmät ja IT-tuki, millä pyritään varmistamaan tarkastusten korkea ja tasainen laatu. Tästä huolimatta, Francis, Michas & Yu tutkimuksen mukaan pienimpien Big 4 -toimistojen ja muiden kuin Big 4 -yhteisöjen tekemien tarkastusten laaduissa ei ole juuri eroa. Tutkimuksen mukaan ainoastaan suurien Big 4 -toimistojen tarkastusten laatu on

parempaa, tutkittuna tilintarkastuskertomuksen jälkeen tehtävien tilinpäätöskorjausten perusteella. (Francis, Michas & Yu 2013.)

2.2.2. Tilintarkastajan toimiala-asiantuntemus

Tilintarkastaja voi olla myös erikoistunut tiettyyn toimialaan, jolloin hänellä voidaan olettaa olevan keskimääräistä parempi käsitys jostain toimialasta. Tämän ansiosta tilintarkastajalla on tutkimusten mukaan paremmat valmiudet tehdä kyseiseen tilintarkastukseen liittyviä päätelmiä. (Solomon, Shields & Whittington 1999: 192.) Krishnan (2004) tutkimuksen mukaan erikoistuneiden tilintarkastusyhteisöiden asiakkaiden tulokset heijastavat huonoa taloudellista tilannetta nopeammin ja paremmin, kuin sellaisten yritysten, joiden tilintarkastusyhteisöllä ei ole asiantuntijuutta toimialalta. Tilintarkastajan asiantuntijuus toimialasta auttaa häntä ymmärtämään toimialan erikoispiirteitä, ja tämän ansiosta tilintarkastuksen tosiasiallinen laatu ja uskottavuus paranevat. (Krishnan 2004: 210.)

Low (2004) tutkimuksessaan selvitti toimialaan erikoistumisen vaikutuksia yksittäisten tilintarkastajien riskinarviointeihin ja tilintarkastuksen suunnittelupäätöksiin. Tutkimuksessa eri toimialojen erikoistuneet senior associate -tason tilintarkastajat suorittivat hypoteettisen tilintarkastustapauksen tietylle toimialalle, jonka jälkeen verrattiin yhteyttä tilintarkastajien toimialan erikoistumisen ja hypoteettisen asiakkaan toimialan välillä. Lisäksi tutkimuksessa manipuloitiin toimialakohtaisia tapaustietoja erilaisten tarkastustasojen saavuttamiseksi. Tutkimustuloksena tilintarkastajien tieto asiakkaan toimialasta parantaa heidän tarkastusriskiarviointejaan ja vaikuttaa suoraan tarkastussuunnitteluun liittyvien päätösten luonteeseen ja laatuun. Lisäksi tilintarkastajien tieto asiakkaan toimialasta muokkasi tilintarkastajien suunnittelupäätösten herkkyyttä heidän tilintarkastusriskiarviossaan. (Low 2004.)

Tieteellisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole päästy yhteisymmärrykseen mikä on paras muuttuja kuvaamaan erikoistumista tiettyyn toimialaan. Erikoistumisen konsepti on

erittäin monimutkainen, ja siksi on vaikeaa löytää sille tutkimukseen sopivaa muuttujaa, joka olisi tarpeeksi tarkka. Toimialaan erikoistuneet tilintarkastajat määrittellään yleensä tutkimuksessa tilintarkastyhteisötasolla toimialan markkinaosuuksien mukaan, ja markkinaosuudet lasketaan erilaisilla mittareilla, kuten tilintarkastuspalkkioilla, taseen loppusummalla ja myyntituloilla. Lähestymistapoja markkinaosuuksille on kuitenkin monia, jolloin voidaan tutkia esimerkiksi joko suurimpia markkinaosuuksia, jonkun tietyn raja-arvon ylittäviä markkinaosuuksia tai suurimpia asiakasmääriä. (Garcia-Blandon & Argiles-Bosch 2018:99.)

Lisäksi tilintarkastajan erikoistumista koskevat empiiriset tutkimukset voidaan myös tehdä joko tilintarkastusketju-, tilintarkastustoimisto- tai tilintarkastuspartneritasolla. Eri lähtökohdista huolimatta, suurin osa tutkimuksista on yhtä mieltä siitä, että toimialan erikoistuminen liittyy korkeampaan tarkastuslaatuun. Samalla jotkut näistä tutkimuksista ovat todenneet, että toimialaosaaminen perustuu enemmän toimistotason toimialajohtajuuteen kuin kansallisen toimialajohtajuuteen. (Garcia-Blandon & Argiles-Bosch 2018:99.)

2.3 Tilintarkastuksen laadun mittarit

Tilintarkastuksen laadusta on tehty paljon tutkimuksia, ja niistä on huomattu, ettei tilintarkastuksen laadun mittaamiseen ei ole olemassa yhtä parasta menetelmää (DeFond ym. 2014: 280; Eshleman ym. 2014: 118). Laatuun vaikuttavat todella monet itse tilintarkastuksen tekemiseen liittyvät tekijät, mutta se riippuu myös yrityksen luontaisista piirteistä, yrityksen käytössä olevista taloudellisista järjestelmistä sekä yrityksen ulkoisista tekijöistä. Tämän takia tilintarkastuksen laadun tutkimuksessa onkin hyvä käyttää useampia eri menetelmiä, jotka mittaavat laatua eri tavoin. (DeFond ym. 2014: 275–276).

Erilaisia tilintarkastuksen laatua mittaavia menetelmiä ovat esimerkiksi suoriteperusteiset menetelmät (esim. mukautetut tilintarkastuskertomukset), tilintarkastajan kommunikointiin liittyvät menetelmät (esim. going concern –lausunto), tilinpäätöksen laatua mittaavat menetelmät (esim. harkinnanvaraisten erien laatu), havaitsemiskykyyn perustuvat menetelmät (esim. yrityksen markkinaosuuden muutokset), tilintarkastajaan liittyvät asiat (esim. toimialaosaaminen), sekä asiakassuhteeseen liittyvät seikat (esim. tilintarkastuspalkkiot). (DeFond ym. 2014: 285–286.)

2.3.1 Tilintarkastuspalkkiot

Yhdysvalloissa PCAOB ja SEC ovat molemmat ilmaisseet huolensa liian matalista tilintarkastuspalkkioista. Niiden mukaan se voi olla merkki siitä, ettei tilintarkastusta ole tehty tarpeeksi hyvin ja kattavasti. (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury (2013:401.) Epänormaalin suuret tai pienet tilintarkastuspalkkiot, jotka poikkeavat reilusti keskiverrosta, voivatkin olla merkki heikosta tilintarkastuksen laadusta. Niiden käyttö laadun mittarina voi kuitenkin olla ongelmallista useasta eri syystä. Ensinnäkin, tilintarkastuspalkkiomallia ei ole validoitu ennustavaan käyttöön. Toiseksi, ellei ennusteen vakiovirhettä oteta huomioon, keskiarvosta poikkeava palkkio voidaan virheellisesti tulkita merkitykselliseksi, vaikka se voi olla täysin merkityksetöntä. Kolmanneksi, se luo tilanteen, jossa kaikki ennusteesta poikkeavat palkkiot ovat hälyttäviä, oli palkkio sitten matala tai korkea. (Beattie ym. 2012.)

2.3.2 Harkinnanvaraiset erät

Tilintarkastuksen laadusta kertoo myös tuloksen laatu. Tuloksen ja koko taloudellisen raportoinnin laatuun vaikuttaa olennaisesti tuloksen järjestely ja tätä kautta harkinnanvaraiset erät. Harkinnanvaraisten erien avulla voidaan joko kasvattaa tai laskea tuottoja, mikä vaikuttaa sekä tämänhetkiseen tulokseen, että tulevien liiketoiminnan tuottojen ennustettavuuteen. Informatiiviset harkinnanvaraiset erät helpottavat liiketoiminnan todellisen tuloksen seuraamista ja ennustamista, niin ettei harkinnanvaraisiin eriin tarvitse tehdä korjauksia jälkikäteen. (Ohlson 2014). Toisaalta,

harkinnanvaraisten erien avulla johto pystyy myös halutessaan muokkaamaan tilinpäätöksen eriä aggressiivisestikin, jolloin tarkoituksena ei enää ole todellisen taloudellisen tuloksen esittäminen, vaan tuloksen manipulointi. (Krishnan 2003: 109; Marciukaityte & Szewczyk 2011: 94.)

Harkinnanvaraiset erät eivät ole tarkkaan määriteltävissä, vaan niiden kirjanpitoarvo on yrityksen johdon määrittelemä arvio. Näiden erien arvon määrittämiseen vaikuttaa käytettävissä olevan tiedon luonne ja luotettavuus, joten erät sisältävät olennaista arviointiepävarmuutta. Tilintarkastuksen yhtenä tehtävänä onkin arvioida näiden erien luotettavuutta. ISA 540 –standardin mukaan tilintarkastajan on hankittava tarpeellinen määrä tilintarkastusevidenssiä siitä, että erien kirjanpitoarvot ovat kohtuulliset, ja tilinpäätöksessä annetut tiedot ovat riittävät. (IFAC 2014: 624–625.)

Harkinnanvaraiset jaksotukset ovat yksi tapa manipuloida yrityksen tulosta. Tuloksen manipulointia voidaan katsota tapahtuvan silloin, kun yrityksen johto käyttää harkintaansa liiketapahtumien muuttamiseen tai talouden raportteihin, ja sen tarkoituksena on antaa virheellinen kuva yrityksen taloudellisesta tilanteesta tai vaikuttaa kirjanpitoluvuista riippuvaisten sopimusten täyttymiseen. (Healy & Wahlen 1999.) Näin ollen tilintarkastuksella voidaan vähentää tilinpäätöksen antamaa virheellistä informaatiota ja antaa varmistus tilinpäätöksen oikeudellisuudesta niin omistajille kuin ulkoisille sidosryhmillekin. Tilintarkastuksen laadulla on siis vaikutusta siihen, miten tehokasta tilintarkastus on tuloksen manipuloinnin estämisessä. (Becker, DeFond, Jiambalvo & Subramanyam 1998.)

Tutkimuksissa tilintarkastuksen ja tuloksen laatua mitataan usein harkinnanvaraisten erien kautta (Jones 1991; Kim & Sohn 2013). Harkinnanvaraisia eriä tutkimalla, mitataan tilintarkastuksen laatua erityisesti tilinpäätöksen laatijan näkökulmasta (Zern 2012: 839–840). Harkinnanvaraisten jaksotuksien selvittämiseen on kehitetty useita erilaisia malleja. Yksinkertaisimmissa malleissa harkinnanvaraisia jaksotuksia mitataan kokonaisjaksotusten määrällä, kun taas monimutkaisimmissa malleissa jaksotukset koostuvat harkinnanvaraisesta ja ei-harkinnanvaraisesta osasta. Tunnetuin näistä

malleista on Jonesin malli (1991), josta on myöhemmin kehitetty useita erilaisia muunnoksia, kuten poikkileikkaus-Jonesin malli (DeFond & Jambalvo 1994) ja muunneltu Jonesin malli (Dechow, Sloan & Sweeney 1995). (Bartov, Gul & Tsui 2001.)

2.3.3 Tilinpäätöksen korjaaminen

Tilinpäätöksen korjaaminen ja uudelleen julkaiseminen tilikauden päättymisen ja tilintarkastuksen jälkeen (financial restatement), on tutkimuksissa suora mittari huonolle tilintarkastuksen laadulle. Uudelleen laatiminen viestii siitä, että tilintarkastaja on epäonnistunut ehkäisemään ja korjaamaan virheellisen tilinpäätöksen syntymisen ennen sen julkaisemista. Tilinpäätöksen korjaaminen voi kuitenkin johtua monesta syystä. Plumlee ja Yohn (2010) ovat tutkimuksessaan esittäneet neljä pääasiallista syytä sille, miten tähän tilanteeseen voidaan päätyä. Tutkimuksen perusteella yritykset joutuvat laatimaan tilinpäätöksensä uudelleen yrityksen sisäisen virheen (57 %), tilinpäätösstandardien virheellisen soveltamisen (37 %), petoksen (3 %) tai liiketapahtumien monimutkaisuuden (3 %) takia. Virheet tilintarkastusstandardien soveltamisessa johtuvat useimmiten niiden epäselvyydestä ja tilintarkastajan puutteellisesta arviointikyvystä tulkita tiettyä standardia. (Plumlee & Yohn 2010.)

2.3.4 Tilintarkastusraportointi

Tilintarkastajan raportointia pidetään yhtenä mittarina tilintarkastuksen laadulle. Tutkimuksessaan Francis (2004) esittää, että tutkittaessa tilintarkastuksen laatua, tulisi erityisesti huomioida markkinareaktiot, joita mukautettu tilintarkastuskertomus aiheuttaa. Lisäksi tulisi huomioida onko tilintarkastaja arvioinut oikein yrityksen toiminnan jatkuvuutta. Oletus on, että voimakkaat markkinareaktiot suuntaan tai toiseen kertovat tilintarkastuksen korkeasta laadusta. Markkinoiden reagoimattomuus taas voi olla merkki virheellisen tilintarkastuskertomuksen antamisesta. (Francis 2004.)

Tilintarkastuslausuntojen, kuten toiminnan jatkuvuuslausuman (going concern – opinion), antamisen on kuitenkin todettu olevan usein vaikeaa, ja se aiheuttaakin kohtuullisen suuren määrän virheitä. Carsonin tutkimuksen (2013) mukaan keskimäärin 40–50% konkurssiin menneistä Yhdysvaltalaisista yhtiöistä ei saa going concern -huomatusta ennen konkurssia. Saman tutkimuksen mukaan 80–90% yhtiöistä, jotka saavat going concern –huomautuksen, eivät mene konkurssiin seuraavana vuonna. (Carson ym. 2013.)

2.3.5 Markkinareaktiot

Tilintarkastuksen laatua voidaan mitata myös markkinareaktioiden avulla, jolloin mittarina käytetään usein voittojen vastekerrointa (ERC). ERC mittaa arvopaperin hinnan ja tuloksen välistä suhdetta, joka kertoo epävarmuudesta kassavirrassa ja mahdollisesta ”melusta” raportoiduissa luvuissa. Tilintarkastustutkijat ovat väittäneet, että pitämällä yhtiön aiempaa kassavirran epävarmuutta vakiona, havainnot tilintarkastuksen laadusta voivat vaikuttaa sijoittajien näkemyksiin tilinpäätöksen tarkoituksenmukaisesta tuloksenjärjestelystä. ERC:n on osoitettu olevan korkeampi Big 4 tilintarkastajien ja teollisuuden erikoistuneiden tilintarkastajien asiakkaiden osalta ja vastaavasti alempi tilintarkastusasiakkaiden osalta, jotka ovat SEC:n tutkinnan alla. Aiemmissa tutkimuksissa on myös todettu, että muokatun tilintarkastuslausunnon saaneiden yritysten ERC laskee lausunnon antamisen jälkeen. Myös tilintarkastajien vaihdosten seurauksena yritysten ERC muuttuu sillä perusteella, miksi tilintarkastaja on vaihdettu. (Krishnan, Sami & Zhang 2005.)

Krishnan ym. (2005) on tutkimuksessaan laajentanut nämä argumentit myös tilintarkastajan tarjoamiin muihin kuin tilintarkastuspalveluihin. Jos, kuten SEC odottaa, laajamittaisten liitännäispalveluiden tarjoaminen saa sijoittajat epäilemään tilintarkastajan riippumattomuutta, se aiheuttaa sijoittajien kasvavaa epäluottamusta tilintarkastajan lausuntoon ja asiakkaan ilmoittamiin tuloihin. Seurauksena on, että ERC on huomattavasti pienempi yrityksille, jotka maksavat suuremmat palkkiot liitännäispalveluista. Tutkimuksen perusteella voidaankin todeta, että ERC on alhaisempi yrityksille, joilla on korkeat liitännäispalveluiden palkkiot suhteessa kokonaispalkkioon.

Sijoittajat eivät sen sijaan näytä olevan yhtä huolissaan tilintarkastajille maksettujen palkkioiden kokonaismäärästä. (Krishnan, Sami & Zhang 2005.)

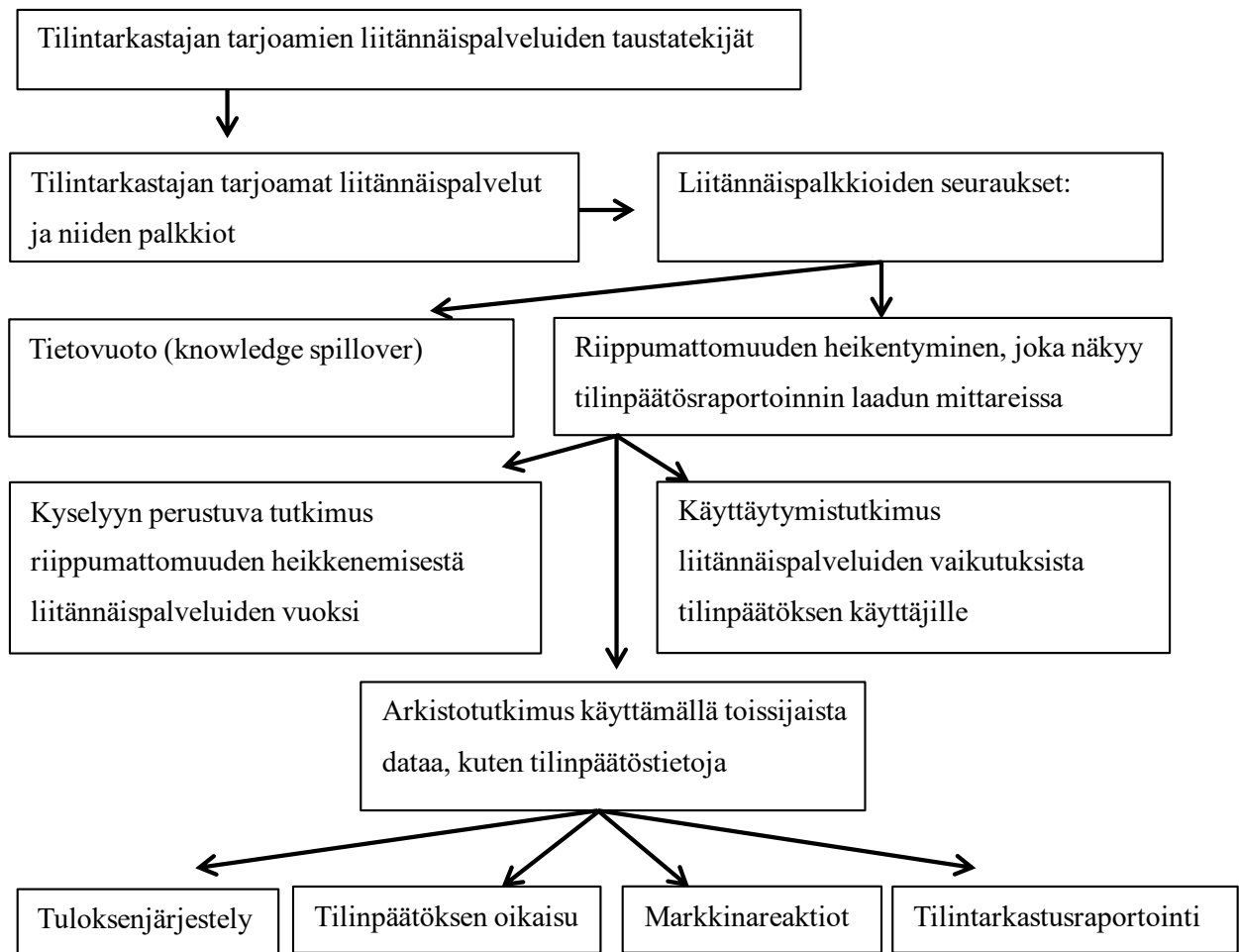
3. TILINTARKASTUKSEN LIITÄNNÄISPALVELUT

Tässä luvussa käsitellään lakisääteisen tilintarkastuksen ohessa tarjottavia liitännäispalveluita, sekä niiden vaikutuksia tilintarkastukseen. Aluksi käsitellään liitännäispalveluiden taustoja ja niihin liittyvää säätelyä maailmanlaajuisesti. Samalla esitellään myös EU:ssa kielletyksi määrätyt liitännäispalvelut. Tämän jälkeen käydään läpi aiempia tutkimuksia liitännäispalveluiden vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajalle maksettaviin palkkioihin. Luvun lopussa johdetaan tämän tutkielman hypoteesit aiempien tutkimusten pohjalta.

Tilintarkastuksen liitännäispalveluiden kirjo on laaja ja se kattaa erilaisia taloudelliseen informaation kohdistuvia erikseen sovittuja varmennus- ja neuvontatoimenpiteitä. Liitännäispalveluita on tarjottu ja tutkittu jo pitkään. Esimerkiksi Simunic on jo vuoden 1984 klassikotutkimuksessaan perehtynyt liitännäispalveluiden aiheuttamaan tietovuotoon ja siihen, miten se vaikuttaa tilintarkastukseen (Simunic 1984). Tilintarkastus ja erilaiset liitännäispalveluina tarjottavat konsultointipalvelut ovat samanlaisia siinä mielessä, että palvelujen laatua on vaikea tarkistaa ostohetkellä. Tämä viittaa siihen, että toimittajan maine tai asiakkaan kokemus palveluntuottajan kanssa ovat ratkaisevia tekijöitä niin ostopäätöksessä kuin myös hinnassa, jonka ostaja on valmis maksamaan. Palvelut ovat kuitenkin erilaisia siinä, että tilintarkastus on pakollinen ja lakisääteinen, kun taas konsultointipalveluita ostetaan vain tarvittaessa. Muuttuvat taloudelliset olosuhteet voivat vaikuttaa asiakkaiden tarpeeseen ostaa tilintarkastus- ja konsultointipalveluita, havaittujen tarkastusriskien tasoon, sekä markkinoiden kilpailun määrään. (Alexeyeva & Svanström 2015.)

Kuviossa 1 esitellään liitännäispalveluiden aiheuttamia vaikutuksia tilintarkastukseen. Toisaalta liitännäispalvelut voivat aiheuttaa positiivista tietovuotoa, ja toisaalta taas riippumattomuuden heikentymistä. Liitännäispalveluiden vaikutuksia käsitellään tarkemmin tämän luvun osioissa 3.2–3.4. Kuviosta nähdään myös liitännäispalveluiden vaikuttavan riippumattomuuden heikentymisen kautta tilintarkastuksen laadusta

saatavaan toissijaiseen dataan (tuloksenjärjestely, tilinpäätöksen oikaisu, markkinareaktiot ja tilintarkastusraportointi). Samaa dataa käytetään tilintarkastuksen laadun mittaamiseen ja on esitelty tarkemmin tilintarkastuksen laadun mittareita kuvaavassa luvussa 2.3.

Kuvio 1. Liitännäispalveluiden vaikutukset (Habib 2012: 219).

3.1 Sääntely

2000-luvun alun tilintarkastusskandaalien seurauksena SEC tarkasteli tiukasti tilintarkastajien riippumattomuutta koskevia vaatimuksia. Huolenaiheena oli erityisesti muut kuin lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvät suhteet tilintarkastajan ja asiakkaan välillä, mitkä voivat vaikuttaa tilintarkastajan objektiivisuuteen ja sijoittajien luottamukseen tilinpäätöksestä. SEC ilmaisi huolta erityisesti tilintarkastukseen kuulumattomien oheispalveluiden tarjoamista taloudellisista kannustimista, niin palveluiden laajuuden kuin niiden hyvän kannattavuudenkin suhteen tilintarkastukseen verrattuna. Tämä voisi vaikuttaa tilintarkastajaan niin, että hänen ensisijaisena tavoitteenaan olisi asiakassuhteen säilyttäminen tilintarkastuksen objektiivisuuden kustannuksella. Tämän seurauksena tilintarkastajilta kiellettiin monien liitännäispalvelujen tarjoaminen tilintarkastusasiakkailleen. Edelleen on kuitenkin sallittu laaja lista erilaisista tilintarkastuksen oheispalveluja, kuten veropalvelut, kirjanpidon konsultointi, sulautumisten ja yritysostojen avustaminen, operatiiviset tarkastukset jne. Edellä mainitut huolenaiheet johtivat kuitenkin SEC:n ohjeistamaan yrityksiä paljastamaan tilintarkastajalleen maksettujen palkkioiden määrät ja tyypit tilintarkastuksen liitteissään. (Carcello, Neal, Reid, & Shipman 2019.)

Viimeaikaiset tutkimukset viittaavat yhteyteen sääntely-ympäristön, sekä tilintarkastuspalkkioiden ja muiden liitännäispalkkioiden välillä. Esimerkiksi vuoden 2002 Sarbanes–Oxley -lain (SOX) käyttöönotto USA:ssa johti tähän asti suurimpaan korotukseen tilintarkastuspalkkioissa ja laskuun muissa oheispalkkioissa, mikä johtui joidenkin tilintarkastuksen oheispalveluiden kieltämisestä. Kiellon seurauksena tilintarkastajat tekivät ylimääräisiä tarkastustoimia pakollisten lisämenettelyjen ja korkeampien oikeudenkäyntiriskien vuoksi. Tämä osoittaa, että sääntely-ympäristöllä on voimakkaita vaikutuksia tilintarkastus- ja muihin palkkioihin. (Alexeyeva ym. 2015.)

Globaalin finanssikriisin seurauksena sekä käyttäjät että lainsäätäjät keskittyivät uudelleen lakisääteisen tilintarkastuksen lainsäädäntökehyksen soveltuvuuteen ja riittävyys. EY:n sisällä nousi esiin kysymys, kuinka parantaa tarkastuksen laatua

tulevien taloudellisten riskien ja kriisien lieventämiseksi. EU:n tarkastuspolitiikkaa koskevassa Green Paper -ohjelmassa tilintarkastajien riippumattomuus yleisesti, sekä erityisesti tilintarkastuksen oheispalvelujen tarjoaminen olivat tärkeitä tekijöitä. Muun muassa tilintarkastajien riippumattomuuden vahvistamiseksi Eurooppa-neuvosto, Euroopan parlamentti ja Euroopan komissio sopivat 16. huhtikuuta 2014 tarkastusalan uudistamisesta muuttamalla tilintarkastusdirektiiviä ja antamalla uuden asetuksen yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (PIE=Public Interest Entities) tarkastamisesta. (Van Liempd ym. 2018.)

EU:n asetuksessa 537/2014 täsmennetään, että yleishyödyllisten yhteisöjen tilintarkastusyhteisöt ovat kiellettyjä tarjoamasta tilintarkastusasiakkaille liitännäispalveluita, jotka ovat ristiriidassa heidän riippumattomuutensa kanssa, ja luetellaan tällaiset palvelut (ns. musta lista). EU:n ohjeistus ei kuitenkaan ole niin tiukka kuin SOX. Poikkeuksellisesti jäsenvaltiot voivat sallia myös tiettyjen vero- ja arvostuspalvelujen tarjoamisen. Lisäksi laki rajoittaa liitännäispalkkiot 70 %:iin keskimääräisistä tilintarkastuspalkkioista kolmen viimeisen peräkkäisen tilikauden aikana. Jäsenvaltiot voivat sallia poikkeuksia tästä vaatimuksesta enintään kahdeksi tilikaudeksi. Ne voivat myös soveltaa tiukempia ylärajoja liitännäispalveluiden palkkioihin. (Van Liempd ym. 2018.)

Taulukossa 2 on esitetty EU:n asetuksessa 537/2014 kielletyt tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastusasiakkailleen tarjoamat liitännäispalvelut. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi yrityksen kirjanpito ja palkanlaskenta, sisäinen tarkastus, sekä yrityksen johtotehtävät ja päätöksenteko. Tilintarkastajat eivät voi tarkastaa omaa työtään, joten kiellettyä on erityisesti kaikki tilintarkastuksen alaisuuteen kuuluva työ. On kuitenkin huomioitava, että tilintarkastusyhteisöt voivat tarjota näitä palveluita muille kuin tilintarkastusasiakkailleen.

Taulukko 2. EU:n asetuksella kielletyt tilintarkastajan tuottamat muut kuin tilintarkastuspalvelut. (Euroopan komissio 2014.)

Kielletyt palvelut:

- a) veropalvelut, kun ne liittyvät seuraaviin:
 - i) verolomakkeiden täyttäminen;
 - ii) palkkoihin liittyvät verot;
 - iii) tullit;
 - iv) julkisten tukien ja verokannustimien yksilöinti, paitsi jos lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön edellytetään lain mukaan antavan tällaisiin palveluihin liittyvää tukea;
 - v) tuki veroviranomaisten suorittamissa verotarkastuksissa, paitsi jos lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön edellytetään lain mukaan antavan tällaisiin tarkastuksiin liittyvää tukea;
 - vi) välittömien ja välillisten verojen ja laskennallisten verojen laskeminen;
 - vii) veroneuvonnan antaminen;
- b) palvelut, joihin liittyy osallistuminen tarkastettavan yhteisön johtamiseen tai päätöksentekoon;
- c) kirjanpito sekä kirjanpitoaineiston ja tilinpäätöksen laatiminen;
- d) palkanlaskentapalvelut;
- e) taloudellisten tietojen laatimiseen ja/tai valvontaan liittyvän sisäisen valvonnan tai riskienhallinnan menettelyjen suunnittelu ja toteutus tai sellaisten tietoteknisten järjestelmien suunnittelu ja toteutus, joilla käsitellään taloudellisia tietoja;
- f) arvonmäärittäminen, mukaan lukien arvonmääritykset aktuaaripalvelujen tai oikeudenkäyntiin liittyvien tukipalvelujen yhteydessä;
- g) oikeudelliset palvelut, jotka liittyvät seuraaviin:
 - i) yleinen oikeudellinen neuvonta,
 - ii) tarkastettavan yhteisön puolesta käytävät neuvottelut, ja
 - iii) toimiminen asian ajamisen luonteisessa roolissa oikeudenkäynnissä;
- h) tarkastettavan yhteisön sisäiseen tarkastukseen liittyvät palvelut;
- i) palvelut, jotka liittyvät tarkastettavan asiakkaan rahoitukseen, pääomarakenteeseen ja pääoman kohdentamiseen sekä sijoitusstrategiaan, lukuun ottamatta tilinpäätöksiin liittyvien varmennuspalvelujen tarjoamista, kuten tukikirjeiden (comfort letter) antaminen tarkastettavan yhteisön julkaisemien esitteiden yhteydessä;
- j) tarkastettavan yhteisön osakkeiden myynnin edistäminen, kaupankäynti tämän osakkeilla tai tämän osakkeisiin liittyvän merkintäsitoumuksen antaminen;
- k) henkilöresursseihin liittyvät palvelut, jotka koskevat seuraavia:
 - i) toimiva johto, joka on sellaisessa asemassa, että sillä on mahdollisuus vaikuttaa merkittävästi lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena olevan kirjanpitoaineiston tai tilinpäätöksen laatimiseen, jos tällaisiin palveluihin kuuluu — ehdokkaiden hakeminen tai etsiminen tällaisiin tehtäviin; tai — tällaisiin tehtäviin ehdolla olevien henkilöiden suositusten tarkistaminen;
 - ii) organisaatorakenteen suunnittelu; ja
 - iii) kustannusseuranta

Van Liempd ym. (2018) tutkimus auttaa arvioimaan EU:n uuden asetuksen 537/2014 hyödyllisyyttä, koskien yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevia erityisvaatimuksia. Tutkimustulosten perusteella tilintarkastus- ja liitännäispalveluiden yhteinen tarjoaminen liitetään negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen mukaan osakkeenomistajat kokevat EU:n liitännäispalkkioiden ylärajan olevan liian korkea riippumattomuuden näkökulmasta. Tilintarkastusyhteisön henkilöstön eriyttämisen tilintarkastus- ja muiden palvelujen tuottamiseen, sekä liitännäispalvelujen hyväksyttämisen tarkastusvaliokunnalla, ei koettu tarpeeksi hyödylliseksi tilintarkastajan riippumattomuuden ylläpitämiseksi. Tutkimuksen perusteella nousi esiin tarve saada samanlainen säännöstely myös tietyn kokorajan ylittävälle muille kuin PIE-yhtiöille. (Van Liempd ym. 2018.)

3.2 Vaikutukset riippumattomuuteen

Tutkijat, lainsäätäjät, ammattilaiset ja kansalaiset ovat kiinnittäneet huomattavaa huomiota tilintarkastajien riippumattomuuteen, etenkin globaalin finanssikriisin alkamisen jälkeen. Kauan on käyty keskustelua siitä, voivatko tilintarkastusyhteisöjen tarjoamat muut kuin tilintarkastukseen liittyvät palvelut vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajien riippumattomuuteen. Muiden kuin tilintarkastuspalvelujen tarjoaminen lisää tilintarkastajan ja asiakkaan välistä taloudellista sidettä, ja yleisesti uskotaan, että tilintarkastajat voivat uhrata riippumattomuuden pitääkseen asiakkaat, jotka maksavat suuria määriä tilintarkastusmaksuista. Liitännäispalvelut ovat edelleen olleet tärkeä aihe monissa maissa, ja tiukempia vaatimuksia asetetaan tällä hetkellä Euroopan lainsäädännössä. Vaatimukset sisältävät muun kuin tilintarkastuspalvelun palkkioiden määrän, joka on 70 % tilintarkastuspalkkiosta. (Zhang, Hay & Holm 2016.)

Yli 30 vuoden ajan lainsäätäjät ovat väitelleet tilintarkastajan riippumattomuudesta, tämän tarjotessa sekä tilintarkastuspalveluja, että muita liitännäispalveluja. Asiaa on tutkittu analyttisesti ja empiirisesti, minkä lisäksi tarkennukset tilintarkastuksen teoriaan ja metodologiaan ovat edistäneet ymmärrystä näiden yhteydestä. Siitä huolimatta,

oheispalveluiden ja tilintarkastajan riippumattomuuden välinen kysymys on yhä avoin. Tilintarkastajille maksettujen palkkioiden julkistaminen on johtanut kasvavaan määrään tutkimuksia, joissa tutkitaan oheispalveluiden vaikutusta tilintarkastajien riippumattomuuteen. Huolimatta siitä, että SEC:n ohjeistuksen mukaan liitännäispalveluiden palkkiot on ilmoitettava tyypeittäin, suurin osa tutkimuksista huomioi kuitenkin liitännäispalkkiot kokonaisuudessaan, eikä erottele eri tyyppisiä. Viime aikoina on todettu, että tehokkaampi lähestymistapa on tutkia oheispalveluita tyypeittäin, sekä sitä ovatko palvelut kertaluonteisia vai toistuvia. (Paterson ym. 2011.)

Vaikka sijoittajat ovat esittäneet huolensa tilintarkastuksen liitännäispalveluista ja niiden palkkioista, suurin osa tutkimuksista ei ole löytänyt todisteita tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumisesta. Tuoreemmat havainnot kuitenkin viittaavat siihen, että jonkinlainen sääntely voi olla perusteltua. Tutkiessaan käyttäytymistä SOX:n jälkeisellä aikakaudella, Blay ja Geiger (2013) havaitsivat jonkin verran näyttöä siitä, että samanaikaisten muiden kuin tilintarkastuspalkkioiden korkeampi taso liittyy matalampaan taipumukseen julkaista toiminnan jatkuvuudesta (going concern –lausuma). Blay ja Geiger (2013) huomauttavat kuitenkin, että heidän havaintonsa, jotka liittyvät toiminnan jatkamista koskeviin lausuntoihin ja liitännäispalveluiden palkkioihin, ovat herkkiä sekä tarkastellulle ajanjaksolle että asianmukaisten muuttujien valinnalle taloudellisissa vaikeuksissa oleville yrityksille. Samoin Paterson ym. (2011) tarkastelevat tarkastusten laatua SOX:n jälkeisenä aikana ja toteavat, että tilintarkastuksen oheispalveluiden palkkiot (sekä toistuvat että kertaluonteiset) liittyvät positiivisesti tilinpäätöksen oikaisuihin. Tärkeää on kuitenkin, että toistuvat veropalveluiden maksut johtavat tiedon leviämiseen ja puolestaan korkeampaan tarkastuslaatuun. (Carcello, Neal, Reid, & Shipman 2019.)

Suuri määrä empiirisiä tutkimuksia on tutkinut liitännäispalveluiden vaikutusta tilintarkastajan mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. Pääosin tutkimuksen eivät löytäneet negatiivista vaikutusta mielen riippumattomuuteen, kun taas negatiivinen vaikutus löytyi usein näkyvään riippumattomuuteen. Suurin osa

tutkimuksista on kuitenkin tehty anglosaksisissa maissa, pääosin Yhdysvalloissa, ja vain vähän Manner-Euroopassa. (Meuwissen & Quick 2019.)

Meuwissen ym. (2019) on tutkimuksessaan tutkinut liitännäispalveluita Saksassa. Tutkimus perustuu hallintoneuvostojen ja tarkastusvaliokuntien jäsenten näkemyksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimuksen mukaan komiteoiden jäsenet kokevat tilintarkastajien tekemien muiden kuin tilintarkastuspalveluiden palkkioilla olevan negatiivinen vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen. Kaikilla kolmella liitännäispalveluiden lajilla, verokonsultoinnilla, HR-konsultoinnilla ja taloudellisten tietojärjestelmien konsultoinnilla, koettiin olevan negatiivinen vaikutus. Veroneuvonnan ja taloudellisten tietojärjestelmien konsultoinnin kielteiset mielipiteet ovat melko loogisia, koska niiden tarjoaminen listatuille asiakkaille on edelleen kielletty Saksassa. Tutkimuksen mukaan HR-konsultoinnilla koetaan kuitenkin olevan negatiivisin vaikutus tilintarkastajien riippumattomuuteen, vaikka saksalainen laki ei kiellä tätä palvelua. Aikaisemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että HR-konsultointi nähdään riippumattomuuden kannalta kriittisenä, ja se todennäköisesti ohjaa vastaajien kokemuksia ja käsityksiä. (Meuwissen & Quick 2019.)

3.3 Vaikutukset laatuun

Simunic (1984) on tutkinut tilintarkastuksen oheispalveluiden aiheuttamaa tietovuotoa ja sen vaikutusta tilintarkastukseen. Tutkimuksessa on verrattu asiakkaan maksamia palkkioita tilanteessa, jossa vain tilintarkastus on ostettu joltakin Big 8 -yhteisöltä (Arthur Andersen, Ernst & Whinney, Arthur Young, Deloitte Haskins & Sells, Touche Ross, Price Waterhouse, Coopers & Lybrand, and Peat Marwick Mitchell), tilanteeseen, jossa sekä tilintarkastuspalvelut että neuvontapalveluja on ostettu samalta Big Eight -yhteisöltä. Tutkimuksen mukaan tietovuotoa esiintyy ja se voi olla hyvin monimuotoista, jolloin sen ja tilintarkastuksen keskinäistä riippuvuutta voi olla monimutkaista selvittää. Tietovuoto voi esimerkiksi virrata molempiin suuntiin, tilintarkastuksesta oheispalveluihin ja toisin päin. Tietovuoto voi myös olla joko asiakaskohtaista tai yleistettävissä. Sillä voi myös

olla vaikutusta joko kiinteisiin kuluihin, muuttuviin kuluihin tai molempiin näistä. (Simunic 1984.)

Tietovuotoa voi esiintyä esimerkiksi, kun samaa tietoa tarvitaan sekä arvioimaan kontroleja, että parantamaan niitä. Lisäksi esimerkiksi verojen arviointiin tarvitaan huomattavaa tuntemusta asiakkaan toiminnasta, mikä antaa tilintarkastajalle mahdollisuuden muodostaa paremmin perusteltu kuva asiakkaasta. Tämä taas helpottaa suoraan tilintarkastustyötä. Käyttämällä samaa palveluntarjoajaa, voi syntyä myös kustannussäästöjä, esimerkiksi sopimuksellisista seikoista. Esimerkiksi joitain pakollisia laadunvarmennustoimenpiteitä ei erikseen tarvita, kun liitännäispalveluita hoitaa vakiintunut tilintarkastaja. (Arruñada 1999:514.)

Yksi suurimmista SOX:n tuomista muutoksista on muiden kuin tilintarkastuspalveluiden kieltäminen tilintarkastusasiakkailta. Väitetään, että tilintarkastuksen oheispalvelut luovat taloudellisen siteen tilintarkastusyhteisön ja tämän asiakkaan välille. Tämä taas voisi vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury 2013). Bedard ym. (2008) kuitenkin toteaa tutkimuksessaan, että ei ole saatavilla tarpeeksi aineistoa tukemaan väitettä, että tilintarkastajan riippumattomuus olisi vaarassa tämän tarjotessa myös muita kuin tilintarkastuspalkkioita.

2010-luvulla tehdyt tutkimukset antavat edelleen ristiriitaisia tuloksia aiheesta. Esimerkiksi epänormaalin suuruiset tilintarkastuksen oheispalveluiden palkkiot on tutkimuksissa yhdistetty epänormaaleihin lainaehtoihin pienissä pankeissa ja jopa tilintarkastajia vastaan nostettuihin ryhmäkanteisiin. Tämä indikoi sitä, että oheispalvelut saattavat antaa negatiivisen kuvan joillekin yhtiön sidosryhmille. (Knechel ym. 2013: 401–402.)

Toisaalta joidenkin tutkimusten mukaan oheispalvelut ovat hyödyllisiä ja parantavat tilintarkastuksen laatua. Suurimpana ansiona pidetään tietovuotoa, sillä se antaa tilintarkastajalle mahdollisuuden kehittää asiantuntemustaan asiakkaasta

tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden tuntemisella. Tuon asiantuntemuksen hyväksi käyttäminen tilintarkastuksen puolella voi parantaa tilintarkastuksen laatua (esim. Simunic 1984; Lai & Krishnan 2009; Knechel & Sharma 2011; Krishnan & Yu 2011; Svanström & Sundgren 2012). Useiden tutkimusten mukaan tilintarkastajan tarjoamat veropalvelut voidaan yhdistää korkeampaan taloudellisen raportoinnin laatuun ja tilintarkastuksen laatuun (Robinson 2008; Gleason and Mills 2011; Krishnan and Visvanathan 2011). (Knechel ym. 2013:402.)

Lim & Tan (2008) tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen oheispalveluiden vaikutus tilintarkastuksen laatuun riippuu tilintarkastajien erikoistumisesta. Toimialaan erikoistuneet tilintarkastajat ovat todennäköisemmin huolissaan mainehäviöistä ja riita-asioista, sekä hyötyvät tiedon leviämisestä muiden kuin tilintarkastuspalvelujen tarjoamisen kautta. Yhdysvaltalaisella aineistolla tehdyn tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu nousee oheispalveluiden laadunkanssa, silloin kun oheispalveluita tuottavat toimialaan erikoistuneet asiantuntijat. Tutkimuksessa laatua on mitattu kasvaneella todennäköisyydellä antaa jatkuvuutta koskevaa lausuntoa, vähentyneellä taipumuksella olla huomioimatta analyyttikkojen ennusteita, sekä korkeammilla voittojen vastekertoimilla (ERC), (Lim & Tan 2008.)

Eilifsen ym. (2016) on tutkinut oheispalveluiden vaikutusta jaksotusten laatuun osakeantien yhteydessä norjalaisissa pörssiyhtiöissä. Tutkimuksen mukaan suurten tilintarkastusyhteisöjen (Big 4) tilintarkastuksissa jaksotusten laatu on parempaa pienempiin tilintarkastusyhteisöihin verrattuna, silloin kun oheispalveluja on annettu vähän tai kohtalaisesti. Tulos on yhdenmukainen sen käsityksen kanssa, että suuret tilintarkastusyhteisöt rajoittavat paremmin asiakkaiden yrityksiä vaikuttaa tulokseen. Suurten tilintarkastusyhteisöjen paremmuus ansioiden suojelemisessa ei kuitenkaan enää säily, kun ne tarjoavat suuria oheispalveluita. Tämä tulos on yhdenmukainen muutamien aikaisempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan suurten tilintarkastusyhteisöjen yleisesti oletettua tilintarkastuslaadun paremmuutta ei pidä pitää itsestään selvänä kaikissa olosuhteissa. Pienemmät tilintarkastusyhteisöt käyttäytyvät eri tavalla kuin suuret. Suurempi määrä oheispalveluita helpottaa pienempien tilintarkastusyhteisöjen

mahdollisuuksia rajoittaa tuloksen hallintaa. Tämä viittaa siihen, että pienet yritykset hankkivat suhteellisesti enemmän tietämystä tilintarkastuksen hyväksi oheispalveluiden kautta, ja antaa lisätodisteita tietovuodon eduista. (Eilifsen ym. 2016.)

Eilifsen ym. on uudemmassa tutkimuksessaan (2018) tutkinut oheispalveluiden vaikutusta tilintarkastukseen myös sijoittajien näkökulmasta. Saksalaisella aineistolla tehdyn tutkimuksen perusteella sijoittajien näkemykset suurista liitännäispalveluiden palkkioista olivat negatiiviset ennen finanssikriisiä 2008–2009. Finanssikriisin jälkeen sen sijaan, sijoittajien asenteet suuria liitännäispalveluiden palkkioita kohtaan ovat muuttuneet erittäin positiivisiksi, erityisesti veropalveluiden osalta. Tutkimuksen mukaan, finanssikriisin seurauksena sijoittajat arvostavat enemmän tilintarkastajalta ostettuja liitännäispalveluita. (Eilifsen, Quick, Schmidt & Umlauf 2018.)

Garcia-Blandon ym. (2019) tutkivat eri palkkioiden ja tilintarkastajan rotaation yhteisvaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuksen laatua mitattiin harkinnanvaraisten erien avulla ja muuttujina olivat tilintarkastusyhteisön rotaatio, tilintarkastuspartnerin rotaatio, tilintarkastuspalkkiot, oheispalveluiden palkkiot, sekä tilintarkastajille maksetut kokonaispalkkiot. Tutkimus osoittaa, että tilintarkastuksen laatu nousee tilintarkastusyhteisön toimikauden pituuden kanssa, mutta heikkenee tilintarkastuspartnerin toimikauden pidetessä. Lisäksi tilintarkastusyhteisölle maksettavien kokonaispalkkioiden määrällä on tutkimuksen mukaan negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun, mikä johtuu pääasiassa tilintarkastuspalkkioista. (Garcia-Blandon, Argiles & Ravenda 2019.)

Tutkimuksessa ei kuitenkaan havaita merkitsevää yhteyttä oheispalvelujen palkkioiden ja tilintarkastuksen laadun välillä. Tutkimuksen mukaan negatiivista suhdetta joko pitkien partneritoimikausien tai korkeiden palkkioiden ja tilintarkastuksen laadun välillä ei ilmene, kun toimikausi tilintarkastusyhteisön kanssa on pitkä. Tämän tutkimuksen tulokset voivatkin olla merkityksellisiä nykyisessä keskustelussa tilintarkastajien rotaatiosta, sekä tilintarkastuksen ja sen oheispalveluiden yhteisestä tarjoamisesta, sillä tutkimuksen perusteella tilintarkastuksen liitännäispalvelut eivät ole uhka tarkastusten

laadulle, jolloin vuoden 2014 EU-asetuksella käyttöön otettua rajoittavaa sääntelyä ei voida perustella niiden negatiivisella vaikutuksella tarkastusten laatuun. (Garcia-Blandon ym. 2019.)

Aiemmassa tutkimuksessaan Garcia-Blandon ym. (2017) jakoi tilintarkastuksen oheispalvelut eri kategorioihin, ja selvitti niiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko muiden palveluiden kieltämisestä hyötyä tilintarkastuksen laadun kannalta. Tutkimuksen mukaan lakisääteisen tilintarkastuksen ohella annetuilla muilla palveluilla ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa ei myöskään löydetty, että tilintarkastuksen laatu heikkenisi, jos oheispalveluiden palkkiot ylittävät 70 % tilintarkastuspalkkioista, kuten uusi laki vaatii. Tilintarkastuksen laadun heikkenemistä ei havaittu tilintarkastusasiakkaille annetuilla veropalveluilla, tilintarkastukseen liittyvillä palveluilla tai muilla tilintarkastuksen ulkopuolisilla palveluilla. Tutkimus ei siis havainnut uusilla kiristyneillä säädöksillä olevan hyötyä tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuksen laatuna on käytetty tutkimuksessa harkinnanvaraisia eriä ja tutkimus on tehty espanjalaisella aineistolla. (Garcia-Blandon, Argiles-Bosch, Castillo-Merino & Martinez-Blasco 2017.)

Singh ym. (2019) on tutkinut oheispalveluiden ja tilintarkastajan rotaation yhteisvaikutusta tilintarkastuksen laatuun myös australialaisella aineistolla. USA:n SOXia ja EU:n uutta tilintarkastusasetusta vastaava Australian lainsäädäntö CLERP 9 on ollut voimassa jo vuodesta 2004. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajan lyhyen toimeksiantokauden aikana olevilla epänormaaleilla liitännäispalkkioilla on positiivinen yhteys tuloksenjärjestelyyn, samalla kun liitännäispalkkioilla on negatiivinen yhteys jatkuvuuslausunnon antamiseen taloudellisesti epävakailta yhtiöillä. Tutkimuksessa liitännäispalkkioiden negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun nousee erityisesti lyhyistä partnerikausista saman tilintarkastusyhteisön sisällä. Tällöin tilintarkastusyhteisön taloudellinen side tarkastettavaan yhteisöön korkeiden oheispalvelupalkkioiden takia voi aiheuttaa uuden partnerin haluttomuutta vaikuttaa johdon raportointikäyttäytymiseen. Uudella tilintarkastuspartnerilla ei myöskään ole

vielä tuntemusta tarkastettavan yhtiön toiminnoista ja prosesseista, joka saattaa alentaa tilintarkastuksen laatua ensimmäisinä vuosina. (Singh, Singh, Sultana & Evans 2019.)

Paterson ja Valencia (2011) tutkimuksen mukaan, tilintarkastajien tarjoamat toistuvat veropalvelut ovat ainoa liitännäispalvelu, jolla on negatiivinen korrelaatio tilinpäätöksen oikaisuun jälkikäteen (financial restatement). Tulos on yhdenmukainen sen kanssa, että toistuvat veropalvelut aiheuttavat tietovuotoa, joka parantaa tilintarkastuksen laatua. Kertaluonteisilla veropalveluilla sen sijaan löydettiin positiivinen yhteys tilinpäätöksen oikaisuihin. Ero toistuvien ja kertaluonteisten palvelujen välillä antaa näyttöä siitä, että aikaisemmissa tutkimuksissa todettu negatiivinen yhteys veropalveluiden ja oikaisujen välillä johtuu toistuvista veropalveluista, ei kertaluonteisista. Yhdysvaltalaisella aineistolla tehdyn tutkimuksen tulos on myös yhdenmukainen aiempien tutkimusten kanssa siitä, että veropalvelut tuottavat huomattavaa positiivista tietovuotoa. (Paterson & Valencia 2011.)

Aschauer ym. (2018) tutkimuksessa on selvitetty tilintarkastajien tekemien veropalveluiden ja tilintarkastajan rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen luottolaitosten investointikonsulttien näkemysten kautta. Investointikonsulttien näkemysten mukaan tilintarkastuspartnerin rotaatio ja tilintarkastajan tarjoamien veropalveluiden salliminen tuottaa alimman arvion tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilintarkastuksen laadusta. Vaikka sijoituskonsultit pitävät sekä tilintarkastusyhteisön rotaatiota että tilintarkastusyhteisön tarjoamien veropalvelujen kieltä hyödyllisenä, tilintarkastusyhteisön rotaation ja tilintarkastusyhteisön tarjoamien veropalvelujen kiellon yhteinen täytäntöönpano ei johda lisäetuihin kummassakaan, riippumattomuuden tai tilintarkastuksen laadun näkökulmasta. (Aschauer & Quick 2018.)

Watrin ym. (2019) saksalaisella tilinpäätösaineistolla tehdyssä tutkimuksessa on tutkittu tilintarkastajien tarjoamien veropalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tietovuoto tilintarkastuksesta veropuolelle on potentiaalinen tilaisuus verosuunnittelun lisääntymiselle ja taloudelliselle riippuvuudelle, joka on johtanut lainsäädännön

kiristymiseen ympäri maailmaa. Tutkimuksessa selvitetään lieventääkö epävarmojen veropositioiden (uncertain tax position) kirjanpidollinen käsittely Saksassa tilintarkastajien tarjoamien veropalveluiden negatiivista vaikutusta. Epävarmoja veropositioita syntyy erityisesti kansainvälisillä markkinoilla, sillä verojen määrään vaikuttavat eri maiden erilaiset kirjanpitosäädökset ja verosopimukset, sekä paikallisten veroviranomaisten tulkinnat näistä. Tutkimuksen mukaan tilintarkastaja voi käyttää lakisääteisen tilintarkastuksen aikana saatua tietoa antaakseen neuvoja verosuunnitteluun, mikä saattaa johtaa aggressiivisiin verostrategioihin ja jopa veronkiertoon. Toisaalta taas, aggressiivinen verosuunnittelu lisää veroriitojen riskiä. Suurempi veroriski voi vaikuttaa tilinpäätökseen ja tilintarkastajan vastuuseen. Tästä syystä tilintarkastajat, jotka tarjoavat veropalveluita, voivat myös suosia vähemmän aggressiivista verosuunnittelua, jos verojen epävarmuudesta ei ole tehty varausta kirjanpitoon. Kyseessä on siis empiirinen kysymys, lisäävätkö vai vähentävätkö tilintarkastajan tarjoamat veropalvelut veronkiertoa. Watrin ym. (2019) tutkimuksen mukaan tilintarkastajan tekemillä veropalveluilla on negatiivinen yhteys veronkiertoon. Lisäksi havaittiin, että tilintarkastajan tekemillä veropalveluilla on myös positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. (Watrin, Burggaef & Weiss 2019.)

Yhteenvetona voidaan siis sanoa tilintarkastajan suorittamien veropalvelujen antavan tilintarkastajalle mahdollisuuden muodostaa asiakkaastaan paremmin perusteltu kuva, muun muassa tietovuodon ansiosta (Arruñada 1991). Tuon tiedon ja asiantuntemuksen hyväksi käyttäminen tilintarkastuksessa voi helpottaa tarkastustyötä ja parantaa tilintarkastuksen laatua (esim. Simunic 1984; Lai & Krishnan 2009; Knechel & Sharma 2011; Krishnan & Yu 2011; Svanström & Sundgren 2012). Sen seurauksen tilintarkastajan tarjoamat veropalvelut voidaan myös yhdistää korkeampaan taloudellisen raportoinnin laatuun ja tilintarkastuksen laatuun (Robinson 2008; Gleason and Mills 2011; Krishnan and Visvanathan 2011). (Knechel ym. 2013:402.) Tilintarkastajan tekemillä veropalveluilla on havaittu olevan myös negatiivinen yhteys veronkiertoon ja sitä kautta positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun (Watrin ym. 2019). Näiden tutkimuksien perusteella voidaan johtaa tutkielman ensimmäinen hypoteesi:

H₁: Tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun.

3.4 Vaikutukset tilintarkastuspalkkioihin

Simunicin (1984:698) mukaan yritykset, jotka ostavat tilintarkastajaltaan myös tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita maksavat tilintarkastuksestaan huomattavasti korkeampia palkkioita kuin muut. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen oheispalveluiden lisääntyessä myös tilintarkastuspalkkio kasvaa, josta Simunicin mukaan voidaan päätellä tietovuotoa olevan olemassa. (Simunic 1984.)

Tuoreemman tutkimuksen mukaan (Krishnan & Yu 2011) tilintarkastuksen ja sen liitännäispalveluiden palkkioilla on negatiivinen riippuvuussuhde, mikä taas tukee eritavoin hypoteesia tiedon välittymisestä liitännäispalveluiden ja lakisääteiden tilintarkastuksen välillä. Tutkimuksen mukaan yhden prosentin nousu oheispalkkioissa aiheutti yli puolen prosentin laskun tilintarkastuspalkkioissa, ja vastaavasti yhden prosentin nousu tilintarkastuksen kustannuksissa laski oheispalveluiden palkkioita puolella prosentilla. Tutkimuksen mukaan yhteys palveluiden hinnoittelussa viittaa siihen, että palveluiden tarjoaminen yhdessä tuo synergiaetuja ja kustannussäästöjä. Erityisesti Big 4-yhteisöissä nämä välittyivät myös asiakkaille alhaisempien veloituksien muodossa. (Krishnan & Yu 2011.)

Aiempien tutkimusten perusteella johdetaan tutkielman toinen hypoteesi:

H₂: Tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella on yhteys tilintarkastuspalkkioihin.

4. TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmät, joilla tutkitaan aiemmin johdettuja hypoteeseja. Ensin käydään läpi, miten aineisto kerättiin, mistä se koostuu ja miten sitä on rajattu. Sen jälkeen esitetään tässä tutkielmassa tilintarkastuksen laatua mittaava harkinnanvaraisten erien laskentamalli. Luvussa esitellään erilaisia laskutapoja harkinnanvaraisten erien laskemiseen, ja valitaan tähän tutkielmaan parhaiten soveltuva laskentatapa. Luvun lopuksi käydään läpi regressioanalyysin teoriaa ja johdetaan tutkimuksessa käytettävä regressiomalli.

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkielmassa käytetty aineisto koostuu eurooppalaisista pörssissä noteeratuista yhtiöistä. Eurooppalaista aineistoa käytetään sen laajuuden vuoksi, ja koska vastaavanlaisia tutkielmia on tehty hyvin vähän koko Euroopan laajuisella aineistolla. Analyysseissa perehdytään tarkemmin myös tiettyihin maantieteellisiin jakoihin Euroopan sisällä. Maantieteellisen jaon avulla pystytään tutkimaan mahdollisia eroja Euroopan eri alueiden välillä. Tutkielmassa käytetty aineisto on rajattu julkisesti listattuihin yhtiöihin, koska niiden tilinpäätösaineistot ovat helposti saatavilla ja vertailukelpoisia IFRS-standardien vuoksi.

Tutkielman aineisto koostuu yritysten julkaisemista vuosittaisista tilinpäätöstiedoista, jotka on kerätty Orbis-tietokannasta. Tilintarkastukseen ja oheispalveluihin liittyvä aineisto, kuten tiedot palkkioista ja tilintarkastajista, on saatu Audit Analytics Europe – tietokannasta. Eri tietokannoista saatu data on yhdistetty manuaalisesti yhdeksi kokonaisuudeksi yrityskohtaisten ISIN-koodien ja vuosilukujen perusteella.

Kesällä 2016 voimaan tulleen EU:n laajuisen lakimuutoksen takia, tutkielmassa käytetty tilinpäätösaineisto on kerätty vuosilta 2017–2018, jotta uutta lakia on noudatettu koko

tilikausien ajan. Tavoitteena on käyttää mahdollisimman tuoretta aineistoa, mutta koska aineisto on kerätty alkuvuodesta 2020, vuoden 2019 tilinpäätösaineistoja on saatavilla vasta erittäin rajoitetusti. Tämän vuoksi tutkielma on päädytty tekemään tilikausien 2017–2018 perusteella. Tutkielman varsinainen tarkasteluajanjakso on tilikausi 2018, mutta analyysia varten tarvitaan tietoja myös edelliseltä vuodelta.

Alkuperäinen aineisto Orbis-tietokannasta sisälsi yhteensä 8 923 eurooppalaista listattua yhtiötä, joilta on raportoitu käyttöpääoma (Orbiksessa working capital -arvo) vuosilta 2017–2018. Käyttöpääoma asetettiin rajoitteeksi jo ennen tietojen ajamista Orbis-kannasta, sillä harkinnan varaisten erien ja tätä kautta tilintarkastuksen laadun laskeminen, tehdään tässä tutkielmassa käyttöpääomalukujen kautta. Audit Analytics Europe –tietokannasta saatu aineisto taas sisälsi yhteensä 1902 yhtiötä, joilla on tietokantaan raportoituja tilinpäätöstietoja vuosilta 2017-2018. Eri tietokannoista saatujen aineistojen yhdistelyn jälkeen, aineistoon jäi 1 186 yhtiötä. Sen jälkeen aineistosta on rajattu pois ne yhtiöt, joilta ei saatu kaikkia tarvittavia tilinpäätösmuuttujia analyysin tekemiseksi. Lisäksi aineistosta on rajattu pois muutamia yhtiöitä, joiden havainnot poikkeavat niin huomattavasti muusta aineistosta, että niiden on voitu olettaa raportoineen lukuja virheellisesti. Muutama yritys esimerkiksi raportoi vuoden 2018 tilintarkastusluvuissa, että kyseisen vuoden tilintarkastanut yhtiö on aloittanut yhtiön tilintarkastajana vuonna 2020. Tällöin ei voitu luottaa tilintarkastustietojen oikeellisuuteen. Lopullinen aineisto rajausten jälkeen sisälsi yhteensä 1 126 yhtiötä. Taulukossa 3 on havainnollistettu aineiston karsintaa yhtiötasolla.

Taulukko 3. Aineiston karsiminen yhtiöittäin.

Aineiston karsinta	Yhtiöt
Orbis	8 923
Audit Analytics Europe	1 902
Puuttuvat yhtiöt	-716
Yhdistetty aineisto Orbis + AA Europe	1 186

Puuttuvia havaintoarvoja	-51
Poikkeavat havainnot	-9
Koko aineisto yhteensä	1 126

4.2 Harkinnanvaraisten erien laskeminen

Tässä tutkielmassa tilintarkastuksen laatua mitataan harkinnanvaraisten erien avulla. Harkinnanvaraisia eriä ja tuloksenjärjestelynä mitataan pääasiassa kolmen eri mallin ja niistä johdettujen muunnelmien avulla. Suuressa osassa tutkimuksista harkinnanvaraisten erien ja tuloksenjärjestelyn mittaamiseen käytetään Jonesin mallia (1991) tai siitä johdettuja muunnelmia. Jonesin mallin mukaan yritysten normaalit jaksotukset muodostuvat samalla tapaa samankaltaisissa yrityksissä, jolloin tulokset ovat skaalattavissa koko toimialalle. Mallin mukaan normaalit jaksotukset kasvavat samassa suhteessa myynnin kanssa. Malli sisältää myös aineellisen käyttöomaisuuden eli koneet ja kaluston, jolla huomioidaan poistojen osuus jaksotuksista. Mallin mukaan siis harkinnanvaraiset erät voidaan laskea poistamalla kokonaisjaksotuksista myynnin muutos ja käyttöomaisuuden poistot. (Jones 1991.) Jonesin malli (1991) ei kuitenkaan ole käytännöllinen epänormaalien jaksotusten laskemiseen kansainvälisellä aineistolla. Syy on se, että toimialakohtaisten havaintojen määrä maata kohti voi olla melko pieni, joten se saattaa selittää ainakin osin miksi Jonesin malli (1991) ja siitä johdetut muunnokset epänormaalien jaksotusten laskemiseen toimivat epäluotettavasti kansainvälisillä aineistoilla. (Francis & Wang 2008.)

Dechow ja Dichev (2002) mallissa lasketaan jaksotuksia myynnin kassavirran perusteella. Mallin mukaan edelliselle tai seuraavalle tilikaudelle jaksotettujen erien pitäisi näkyä vastaavasti edellisen tai seuraavan tilikauden kassavirrassa. Näin ollen, jos jaksotus ei ole perustunut todelliseen kassavirtaan, jaksotusten laadun voidaan olettaa heikentyneen. Malli perustuu jokaisen yrityksen yksittäiseen estimaattiin, eikä siinä

käytetä toimialakohtaisia oletuksia kuten Jonesin mallissa. (Dechow & Dichev 2002.) Mallissa käytettäviä kassavirran lukuja voi kuitenkin olla haasteellista kerätä yleisesti käytössä olevista tietokannoista.

Myös DeFond ja Park (2001) on kehittänyt mallin normaalista poikkeavien käyttö pääomajaksotusten (abnormal working capital accruals = awca) estimoinnille. Mallia voidaan pitää Jonesin mallia ja sen variaatioita parempana erityisesti silloin, kun aineistossa on vähän vuosittaisia havaintoja per toimiala. Mallia voidaan pitää parempana myös silloin, kun tutkimusaineisto kattaa maantieteellisesti laajan alueen tai useita maita, ja aineistossa on suhteellisen vähän havaintoja per alue, kuten Garcia-Blandon ym. (2020) tutkimuksessa. Normaalista poikkeavat käyttö pääoman jaksotukset määritellään mallin mukaan todellisen käyttö pääoman ja nykyisen myyntitason tukemiseksi tarvittavan käyttö pääoman erotuksena. Tällöin odotettavissa oleva käyttö pääoma saadaan käyttö pääoman ja myynnin historiallisen suhteen kautta. (Garcia-Blandon, Argilés-Bosch & Ravenda 2020.)

Malli siis hyödyntää laskelmassa käytetyn yhtiön omia edellisvuoden jaksotuksia laskiessaan odotusarvoa yhtiön jaksotuksille. Tällöin yhtiöiden väliset toimialaerot eivät haittaa analyysia. DeFond ja Parkin malli (2001) hallitsee myös eri maiden tilintarkastusstandardien erot käyttämällä yhtiöiden omaa historiaa ja harkintaa laskiessaan epänormaaleja jaksotuksia. Tällöin epänormaaleja jaksotuksia käsitellään suhteessa kunkin tietyn maan lainsäädäntöön. (Francis & Wang 2008.) Koska tässä tutkielmassa käytetään Euroopan laajuista aineistoa ja havaintojen määrä per maa ei ole kovin suuri, käytetään harkinnanvaraisten erien laskemiseen nimenomaan alla olevaa DeFond ja Park (2001) mallia.

$$(1) \quad AWCA_t = WC_t - \left[\left(\frac{WC_{t-1}}{S_{t-1}} \right) \times S_t \right],$$

jossa

AWCA =	Abnormal working capital accruals, eli normaalista poikkeavat käyttöpääoman jaksotukset
WC	= Käyttöpääoma
S	= Myynnit
t	= Valittu tilikausi
t-1	= Valittua tilikautta edeltävä tilikausi.

Jotta tulosta voidaan käyttää tuloksenjärjestelyn arvioimiseen ja tätä kautta tilintarkastuksen laatuun, kaavasta saatu arvo on lopuksi vertailukelpoisuuden vuoksi jaettava kuluneen vuoden taseen loppusummalla.

4.3 Regressiomalli

Tutkielman hypoteesien tutkimiseen käytetään lineaarista regressioanalyysia. Regressioanalyysi on tilastollinen menetelmä, jonka avulla on tarkoitus hakea parasta mahdollista selittävien muuttujien yhdistelmää ennustamaan yhtä selitettävää muuttujaa. Koska regressioanalyysin muuttujiksi kelpaavat vain välimatka- tai suhdeasteikolla olevat muuttujat, muunlaisista muuttujista on muodostettava dummy-muuttujia, jotka saavat vain arvoja 0 tai 1. (Heikkilä 2014; 222.)

Jotta lineaarisen regressiomallin tuloksista tulee luotettavia, sen on täytettävä seuraavat edellytykset (standardioletukset):

1. Selittäjän arvot ovat kiinteitä ja selitettävän arvot satunnaisia (järkevyys).
2. Selitettävän muuttujan arvot riippuvat selittävien muuttujien arvoista lineaarisesti (lineaarinen riippuvuus).

3. Selittävät muuttujat eivät korreloi keskenään (multikollineaarisuus)
4. Havaintojen jäännöksen ovat riippumattomia (autokorrelaatio).
5. Selittävä muuttuja on normaalijakautunut residuaalien kanssa (normaalisuus).
6. Jäännösten varianssi on vakio (homoskedastisuus). (Heikkilä 2014:235.)

Tämän tutkielman regressiomalli hyödyntää mukailevin osin Park, Choi & Cheung (2017) tutkimuksessa käytettyä mallia, joka perustuu tietovuodon ja tilintarkastuspalkkioiden klassikotutkimuksessa (Frankel, Johnson & Nelson 2002) kehitettyyn malliin. Tässä tutkielmassa kyseistä regressiomallia on kehitetty vastaamaan tutkielmassa aiemmin johdettuja hypoteeseja. Ensimmäisessä regressiomallissa tarkastellaan veropalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, jota tarkastellaan harkinnanvaraisten erien avulla.

$$(2) \quad AWCA_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAXFEE + \beta_2 SIZE + \beta_3 LEV + \beta_4 GRW + \beta_5 MB + \beta_6 BIG4 + \beta_7 TAXGRW + \epsilon ,$$

jossa

AWCA	=	Epänormaalit harkinnanvaraiset jaksotukset, kaavan (1) tulosten itseisarvo
TAXFEE	=	Luonnollinen logaritmi veropalveluiden palkkioista
SIZE	=	Luonnollinen logaritmi taseen loppusummasta
LEV	=	Nettovelkaantumisasaste
GRW	=	Myynnin kasvu edellisestä tilikaudesta
MB	=	Yrityksen markkina-arvo/kirjanpitoarvo
BIG4	=	Dummy, 1 jos yhtiön tilintarkastaja on Big 4 –yhtiö, muuten 0

TAXGRW = Dummy, 1 jos veropalkkio on kasvanut 25 % edellisestä tilikaudesta, muuten 0

Tutkielman toisessa regressiomallissa tarkastellaan tilintarkastuspalkkioiden ja veropalveluista maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä.

$$(3) \quad \begin{aligned} AUDITFEE_{it} = & \beta_0 + \beta_1 TAXFEE + \beta_2 SIZE + \beta_3 LEV + \beta_4 GRW + \\ & \beta_5 MB + \beta_6 BIG4 + \beta_7 TAXGRW + \beta_9 FIRST + \beta_{10} ROA + \\ & \beta_{11} LOSS + \beta_{12} LIQ + \beta_{14} OPINO + \epsilon, \end{aligned}$$

jossa aiemmin määriteltyjen muuttujien lisäksi

AUDITFEE = Luonnollinen logaritmi lakisääteisistä tilintarkastuspalkkioista

FIRST = Dummy, 1 jos tilintarkastajan ensimmäinen vuosi, muuten 0

ROA = Nettotulos/taseen loppusumma

LOSS = Dummy, 1 jos tulos on tappiollinen, muuten 0

LIQ = Lyhytaikaiset varat/lyhytaikaiset velat

OPINO = Dummy, 1 jos annettu tilintarkastuskertomus on vakio muotoinen, muuten 0.

Tässä tutkielmassa käytettyihin regressiomalleihin on tehty muutamia muutoksia alkuperäiseen tutkimukseen verrattuna (Park ym. 2017), jotta se vastaisi paremmin tutkielmassa esitettyihin tutkimusongelmiin. Koska tutkielman aineistona on käytetty

Euroopan laajuista aineistoa, eikä yhdysvaltalaisista kuten useissa vastaavien tutkimusten regressioanalyysissä (esim. Park ym. 2017 & Frankel ym. 2002), tutkielman regressiomallista on jätetty pois muuttujat EXPRATIO (ulkomaan myynnit/kokonaismyynnit) ja FORGI (ulkomainen omistaja). Lisäksi, tässä tutkielmassa on käytetty harkinnanvaraisten erien mittaamisessa DeFond ja Park (2001) mallia, eikä Jonesin mallia, kuten edellä mainituissa erimerkkitutkimuksissa. Tämän ansiosta tutkielman aineisto pystyy keskittymään yhteen tilikauteen pitkän aikasarjan sijaan, jolloin regressioanalyysissä ei tarvita erillistä vuosimuuttujaa (YD).

Aineiston saatavuusongelmien takia, tutkielman regressiomallista on jätetty pois myös tiedot omistajasta (OWNER) ja varastoa ja saamia kuvaileva INVAR. INVAR-muuttujaa ei myöskään todettu merkitseväksi Parkin tutkimuksessa. Esimerkkitutkimuksissa on myös käytetty toimiala-dummya (IND). Mainituissa tutkimuksissa harkinnanvaraiset erät on laskettu Jonesin mallin mukaan, jossa harkinnanvaraiset erät estimoidaan toimialoittain. Lisäksi regressiomallissa on käytetty toimiala-dummya, jolla toimialan kiinteät vaikutukset kontrolloivat toimialojen välisiä eroja. Koska tässä tutkielmassa käytetty DeFond & Park –mallia, ei erillistä toimiala-dummya ole käytetty.

Koska tutkielma keskittyy kaikkien liitännäispalveluiden (NAS) sijaan veropalveluihin, regressiomallin muuttuja NASFEE:n lisäksi on otettu mukaan muuttuja TAXFEE. NASFEE on ollut käytössä esimerkkitutkimuksen regressiomallin muuttujana, ja se päätettiin säästää myös tämän tutkimuksen kuvaileviin analyyseihin antamaan vertailupohjaa TAXFEE:lle. Mielenkiinnon vuoksi regressiomalliin on lisätty ylimääräinen dummy-muuttuja, kuvaamaan veropalveluiden kasvua. Näin voidaan tutkia, onko veropalveluiden kasvulla vaikutusta tilintarkastukseen. Uusi muuttuja TAXGRW saa mallissa arvon 1, kun veropalveluista maksetut palkkiot ovat nousseet edellisestä tilikaudesta yli 25 %, ja muulloin arvon nolla.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkielman tulokset, jotka on saatu aikaan ajamalla aiemmin määritelty aineisto SAS Enterprise Guide 7.1 -ohjelmistoon. Ensin tarkastellaan regressioanalyysin oletuksien toteutumista, ja tätä kautta aineiston kuvailevia tilastollisia lukuja sekä muuttujien korrelaatiota. Sen jälkeen käydään tarkemmin läpi regressioanalyysien tuloksia ja niiden vaikutuksia tutkielman hypoteeseihin.

5.1 Regression oletukset

Ennen regressiomallien analyysiä, on tutkittava toteutuvatko tutkielmassa aiemmin mainitut regressioanalyysin oletukset (järkevyys, lineaarinen riippuvuus, multikollineaarisuus, autokorrelaatio, normaalius ja homoskedastisuus). Standardioletuksien arvioinnilla voidaan tutkia regressiomallin antamien tuloksien luotettavuutta.

Taulukossa 4 on esitetty aineiston muuttujien kuvailevia tunnuslukuja SAS-ohjelmistosta. Kahteen kertaan esitetyistä muuttujista ensimmäinen esittää muuttujan alkuperäisen arvon ja jälkimmäinen itseisarvon tai logaritmoidun arvon alkuperäisestä muuttujasta. Epänormaaleja harkinnanvaraisia eriä kuvaava muuttuja (AWCA) on laskettu kaavan (1) mukaisesti, ja suhteutettu lopuksi vuoden 2018 tasearvolla. Näin ollen AWCA saa arvoja -61 prosentin ja 51 prosentin välillä. Muuttujan keskiarvo (-0,03 %) ja mediaani (0,02 %) ovat hyvin lähellä toisiaan ja nollaa, joten muuttujan arvojen voidaan olettaa olevan lähellä normaalijakaumaa. Kaavan oletuksena on, että mitä kauempana muuttujan arvo on nolasta, sitä suurempi on epänormaalien jaksotusten määrä. Koska tämän tutkielman analyysin kannalta ei ole olennaista mihin suuntaan tuloksenjärjestelyä on tehty, vaan onko sitä tehty ylipäättään, käytetään tässä tutkielmassa muuttujan itseisarvoa $|AWCA|$.

Erilaisista tilintarkastajille maksetuista palkkioista käytetään tässä tutkielmassa logaritmoituja arvoja. Taulukon 4 perusteella nähdään kuitenkin, että tilintarkastuspalkkioita on maksettu pienimmillään 5 590 euroa ja suurimmillaan 51 miljoonaa euroa. Koska aineiston yhtiöt maksavat hyvin eri määriä palkkioita tilintarkastajille, palkkioiden keskiarvojen ja mediaanien ero (vero: 80t€ - 0€, tilintarkastus: 2m€ - 0,7m€, nas: 0,6m€ - 0,1m€) on kohtuullisen suuri. Regressioanalyysin vuoksi tätä eroa on pyritty tasoittamaan logaritmoimalla muuttujat.

Taulukko 4. Aineiston muuttujien kuvailevia tunnuslukuja.

Muuttuja	Minimi	Maksimi	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta
AWCA	-0,6058	0,5096	-0,0003	0,0002	0,0520
AWCA	0,0000	0,6058	0,0255	0,0134	0,0453
TAXFEE (€)	0,0000	3 496 808	77 985	0,0000	306 105
TAXFEE	0,0000	15,0674	2,8997	0,0000	5,0653
SIZE	15,5106	26,8505	21,3774	21,3071	1,9015
LEV	0,0087	1,9235	0,5632	0,5685	0,2044
GROW	0,2070	4,0482	1,0983	1,0588	0,2538
MB	-0,4878	0,5483	0,0242	0,0164	0,0414
AUDITFEE(€)	5 590	50 600 000	2 266 030	678 507	4 639 376
AUDITFEE	8,6287	17,7395	13,4693	13,4276	1,5503
ROA	-0,7924	0,9305	0,0477	0,0443	0,0918
LIQ	0,0900	14,7680	1,2963	1,0015	1,1789
NASFEE (€)	0,0000	33 000 000	598 192	112 834	1 973 329
NASFEE	0,0000	17,3120	10,3472	11,6373	4,4359
TENURE	0,0000	92,0000	8,4929	5,0000	10,0952

Koska Dummy-muuttujat saavat vain arvoja 0 tai 1, yllä olevat taulukossa 4 esitetyt tunnusluvut eivät ole kovin havainnollistavia. Taulukossa 5 on esitelty dummy-muuttujien arvot kappaleina ja prosenttiosuuksina koko aineistosta. Aineiston 1126 yhtiöstä 992:lla eli 88 prosentilla on tilintarkastajanaan jokin Big 4 –tarkastusyhteisöistä. Aineiston yhtiöistä 9 prosentilla veropalveluista maksetut palkkiot ovat nousseet yli 25 prosentilla edellisvuodesta. 13 prosentilla yhtiöistä on uusi tilintarkastaja tarkasteluajankohtana ja 12 prosenttia yhtiöistä on tehnyt tappiota tarkasteluajankohtana. Going concern -lausuman on saanut tilintarkastuksessaan vain yksi yhtiö, joten koko aineistoon suhteutettuna se on 0 %.

Taulukko 5. Dummy-muuttujien kuvailevia tunnuslukuja.

Muuttuja	Arvo 1		Arvo 0	
	kpl	%	kpl	%
BIG4	992	88 %	134	12 %
TAXGRW	97	9 %	1029	91 %
FIRST	142	13 %	984	87 %
LOSS	134	12 %	992	88 %
OPINO	1125	100 %	1	0 %

Seuraavaksi selvitetään muuttujien keskinäistä korrelaatiota Pearsonin korrelaatiokertoimien avulla. Korrelaatiokerroin voi saada arvoja -1 ja +1 välillä, jolloin -1 kertoo täydellisestä negatiivisesta korrelaatiosta ja +1 täydellisestä positiivisesta korrelaatiosta. Korrelaatiokertoimen arvo 0 kertoo, että muuttujien välillä ei ole lineaarista riippuvuutta. Vaikka muuttujilla olisi voimakaskin korrelaatio, se ei takaa muuttujien syy-seuraussuhdetta. (Heikkilä 2014; 91.) Pearsonin korrelaatiokertoimet ja niiden merkitsevyystaso on esitetty taulukossa 6. Merkitsevyystaso (p-arvo) kertoo, kuinka suuri todennäköisyys on, että havaittu riippuvuus johtuu sattumasta. Toisin sanottuna, mitataan todennäköisyyttä tehdä virheellinen johtopäätös havaintoarvojen perusteella. Tutkielmassa on käytetty yleisesti käytössä olevia merkitsevyystasoja 0,05 (5 %), 0,01 (1 %) ja 0,001 (0,1 %). (Heikkilä 2014; 184.)

Taulukosta 6 nähdään, että merkittäviä korrelaatioita on paljon, ja selitettävän ja selittäjien välillä on lineaarista riippuvuutta. Korrelaatiokerroimet ovat kuitenkin melko pieniä suurimmassa osassa. Suurin korrelaatiokerroin on tilintarkastuspalkkioiden (AUDITFEE) ja yrityksen koon (SIZE) välillä. Suuri positiivinen korrelaatio (0,85) on tilastollisesti erittäin merkitsevä ja se tukee teoriaa siitä, että yrityksen koon kasvaessa myös tilintarkastuspalkkiot kasvavat. Yrityksen koolla on erittäin merkitsevä positiivinen korrelaatio (0,54) myös oheispalveluista maksettavien palkkioiden kanssa. Oheispalvelupalkkioiden ja tilintarkastuspalkkioiden välillä onkin suuri korrelaatio (0,57). Nämä tukevat aiempaa tutkimusta (esimerkiksi Simunic 1984) siitä, että tilintarkastuspalkkioiden, konsultointipalkkioiden ja yrityksen koon välillä on suuri riippuvuus.

Muiden selitettävien muuttujien välillä ei esiinny suurta korrelaatiota, sillä arvot vaihtelevat -0,56 ja +0,35 välillä. Tästä voidaan jo päätellä, että regressiomallissa tuskin tulee olemaan ongelmaa multikollinearaisuus-oletuksen kanssa. Multikollinearisuutta tarkasteltiin kuitenkin myös VIF-arvojen avulla. Jos VIF-arvo on yli 10, voidaan epäillä joidenkin muuttujien korreloivan liikaa keskenään. VIF-arvojen tarkastelussa ei myöskään löydetty merkkejä multikollinearisuudesta, sillä VIF-arvot vaihtelivat 1 ja 4 välillä.

Koska tutkielman aineistona on käytetty poikkileikkausaineistoa, ei synny ongelmaa autokorrelaatiosta, joka yleensä johtuu aikasarja-aineiston peräkkäisten havaintojen riippuvuudesta. Selittävien muuttujien normaaliusoletusta tutkittiin histogrammien ja Kolmogorov-Smirnov -testin avulla. Selitettävät muuttujat AWCA ja AUDITFEE eivät yltäneet Kolmogorov-Smirnov -testin p-arvoihin ($>0,05$), mutta graafisesti tarkasteltuna jakaumat noudattivat kuitenkin melko lähelle normaalijakaumaa. Tästä syystä p-arvot eivät johda muutoksiin, sillä Kolmogorov-Smirnov -testi hylkää usein liian herkästi normaalijakaumaoletuksen. Regressiomallien homoskedastisuus taas varmistettiin laskemalla p-arvot Whiten menetelmän mukaan. Mallit saivat arvoja 0,06-017, joka varmistaa homoskedastisuuden ($>0,05$).

Taulukko 6. Aineiston muuttujien Pearsonin korrelaatiokertoimet.

	AWCA	TAX- FEE	SIZE	LEV	GRW	MB	BIG4	TAX- GRW	AUDIT- FEE	FIRST	ROA	LOSS	LIQ	OPINO	NAS- FEE	TENUR E
AWCA	1															
TAXFEE	-0,0453	1														
SIZE	-0,1888***	0,2266***	1													
LEV	0,0633*	0,0138	0,2287***	1												
GRW	0,1799***	0,0036	-0,0428	-0,0987***	1											
MB	0,0134	0,0319	-0,1155***	-0,0895**	0,0236	1										
BIG4	-0,0096	0,1101***	0,2972***	0,1121***	0,0023	0,0433	1									
TAX- GRW	-0,0283	0,5332***	0,1102***	0,0147	-0,0125	0,0299	0,0640*	1								
AUDIT- FEE	-0,1545***	0,2823***	0,8524***	0,2818***	-0,0628*	-0,0616*	0,3549***	0,1278***	1							
FIRST	0,0010	-0,0198	-0,0210	0,0061	0,0439	0,0448	0,0074	-0,0118	-0,0365	1						
ROA	-0,0264	0,0399	0,0398	-0,2422***	0,0664*	0,1663***	0,0411	0,0196	-0,0075	-0,0298	1					
LOSS	0,0725*	-0,0092	-0,1778***	0,1483***	0,0063	0,0072	-0,0513	0,0142	-0,0707*	0,0339	-0,5576***	1				
LIQ	-0,0305	-0,0421	-0,2395***	-0,3947***	0,1088***	0,0790**	-0,1776***	-0,0106	-0,2672***	-0,0084	0,1333***	0,0116	1			
OPINO	-0,0119	0,0171	0,0571	0,0533	-0,0243	-0,0048	0,0811**	0,0092	0,0474	0,0113	0,0603*	-0,0811**	-0,0794**	1		
NASFEE	-0,0560	0,3347***	0,5440***	0,1627***	-0,0447	-0,0173	0,2774***	0,1724***	0,5733***	0,0816**	-0,0005	-0,0482	-0,1292***	0,0696*	1	
TENURE	-0,0228	0,1891***	0,2231***	0,0367	-0,0422	-0,0478	0,0049	0,0584	0,2334***	-0,3197***	0,0157	-0,0324	-0,0435	0,0221	0,1891***	1

*** tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla

** tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla

* tilastollisesti melkein merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla

5.2 Regressiomallien tulokset

Ensimmäisen regressiomallin avulla tutkitaan tilintarkastuksen laadun ja veropalveluiden välistä suhdetta. Mallin tuloksia esitellään taulukossa 7. Selitettävänä muuttujana mallissa on tilintarkastuksen laatu ($|AWCA|$). Regressiomallin selitysaste on 0,0827 eli malli selittää 8 % tilintarkastuksen laadun vaihtelusta. Selitysaste on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Park (2017) tutkimuksessa saatiin selitysasteeksi 0,1796 eli hieman isompi mitä tässä tutkielmassa. Tässä tutkielmassa mallissa ollut oheispalveluiden palkkiot (NASFEE) on kuitenkin vaihdettu pelkästään veropalveluiden palkkioihin (TAXFEE), joten se saattaa osaltaan selittää eroa. Lisäksi aineiston saatavuusongelmien vuoksi tästä tutkielmasta oli jätettävä pois muutamia muuttujia Parkin tutkimukseen verrattuna.

Taulukossa 7 esitettyjen tuloksien perusteella voidaan todeta, että tilintarkastuksen laadun ja veropalveluista maksettujen palkkioiden (TAXFEE) välinen regressiokerroin on erittäin pieni (0,00002), eikä se ole tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0,9514). Tutkielmassa saatujen tuloksien perusteella, veropalveluiden laajuuden ei siis voida sanoa vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun. Myöskään veropalveluiden kasvulla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tilintarkastuksen laatuun. Näin ollen hypoteesi H_1 hylätään, sillä se ennusti tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella olevan positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Sen sijaan yrityksen koko (SIZE), nettovelkaantumisaste (LEV) ja yrityksen kasvu (GRW) näyttävät olevan tilastollisesti merkittäviä tilintarkastuksen laadun kannalta. Tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa siitä, että yrityksen koko parantaa tilintarkastuksen laatua, kun taas velkaantuneisuus ja nopea kasvu heikentävät sitä.

Taulukko 7. Regressiomallin (1) tulokset.

Selittävä muuttuja	Estimoitu regressiokerroin	Kertoimen keskivirhe	p-arvo
TAXFEE	0,00002	0,0003	0,9514
SIZE	-0,0053***	0,0008	<.0001
LEV	0,0282***	0,0066	<.0001
GRW	0,0326***	0,0051	<.0001
MB	-0,0078	0,0318	0,8070
BIG4	0,0060	0,0042	0,1582
TAXGRW	-0,0011	0,0055	0,8395
<hr/>			
Selitysaste R ² :	0,0827		
F (7, 1118):	14,40***		

*** Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0.1 %:n merkitsevyystasolla

** Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla.

* Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla.

Taulukossa 8 on esitetty tuloksia regressiomallista 2, jossa selitettävänä muuttujana on tilintarkastuspalkkio (AUDITFEE). Regressiomallin selitysasteeksi saatiin 0,769, eli malli selittää 77 % tilintarkastuspalkkioiden määrästä. Selitysaste on myös tilastollisesti erittäin merkitsevä. Parkin (2017) tutkimuksessa selitysaste on 0,723 eli hyvin samansuuntainen tutkielman mallin kanssa.

Tarkasteltaessa regressiomallin tuloksia, huomataan, että veropalveluista maksettujen palkkioiden suhde tilintarkastuspalkkioihin (0,0217) on pieni, mutta erittäin merkitsevä. Tulosten perusteella tilintarkastuspalkkioilla ja veropalveluiden laajuudella on positiivinen suhde, eli veropalveluista maksettujen palkkioiden noustessa myös tilintarkastuspalkkiot nousevat. Näin ollen hypoteesi H₂ jää voimaan, sillä se ennusti

tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella olevan yhteys tilintarkastuspalkkioihin. Veropalveluiden suuren kasvun (> 25 % per vuosi) ja tilintarkastuspalkkioiden suhde sen sijaan on negatiivinen ($-0,1177$). Tutkielmassa p -arvo on kuitenkin $0,2124$, joten havainto ei ole tilastollisesti merkitsevää.

Suurimmat tilastollisesti merkitsevät muuttujat tilintarkastuspalkkioiden kasvuun nähden ovat yrityksen koko ($0,6008$) ja nettovelkaantuminen ($0,4855$), eli samat tekijät kuin tilintarkastuksen laadussa. Myös Big 4 –tilintarkastaja ($0,4219$), yrityksen tekemä tappio ($0,3309$) ja oheispalvelupalkkiot ($0,0385$) ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä tilintarkastuspalkkioiden mallissa.

Taulukko 8. Regressiomallin (2) tulokset.

Selittävä muuttuja	Estimoitu regressiokerroin	Kertoimen keskivirhe	p-arvo
TAXFEE	0,0217***	0,0055	<.0001
SIZE	0,6008***	0,0152	<.0001
LEV	0,4855***	0,1246	0,0001
GRW	-0,1075	0,0892	0,2282
MB	1,0491	0,5584	0,0605
BIG4	0,4219***	0,0742	<.0001
TAXGRW	-0,1177	0,0943	0,2124
FIRST	-0,0179	0,0716	0,8026
ROA	0,2124	0,3074	0,4898
LOSS	0,3309***	0,0860	0,0001
LIQ	-0,0462*	0,0213	0,0302
OPINO	-0,6698	0,7585	0,3773
TENURE	0,0051*	0,0024	0,0357
NASFEE	0,0385***	0,0063	<.0001
<hr/>			
Selitysaste R ² :	0,769		
F (14, 1111):	264,18***		

*** Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0.1 %:n merkitsevyystasolla

** Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla.

* Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla.

5.3 Tulosten alueellinen vertailu

Koska tutkielman aineistona käytettiin koko Euroopan laajuista aineistoa, on taulukoissa 9 ja 10 esitetty tarkempi vertailu eri maantieteellisten alueiden välillä. Maantieteelliset alueet ovat Pohjoismaat, Länsi-Eurooppa, Britteinsaaret ja Itä-Eurooppa. Jako maantieteellisiin alueisiin valtiotasolla, on esitetty liitteessä 1. Taulukossa 9 on esitetty regressiomallin (1) tulokset jaoteltuna eri maantieteellisiin otoksiin. Otosten selitysasteet vaihtelevat eri otoksilla 0,06 ja 0,20 välillä, alkuperäisen aineiston selitysasteen ollessa 0,08. Osittain eroa voi selittää hyvin erisuuruiset otoskoot. Britteinsaarten pieni selitysaste 0,06 ja kohtuullisen suuri otoskoko koko aineistoon verrattuna (28 %), vetää alaspäin koko aineiston selitysastetta, sillä muissa otoksissa selitysasteet vaihtelevat 0,13 ja 0,20 välillä.

Kuten ei koko alkuperäisellä aineistollakaan, ei alueellisissa otoksissa havaita tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tilintarkastuksen laadun ja veropalveluiden välillä. Itä-Euroopassa ja Britteinsaarilla yhteys on negatiivinen, kun taas muilla otoksilla ja koko aineistolla positiivinen. Kertoimet ovat kuitenkin kaikilla erittäin pieniä, eivätkä ollenkaan merkitseviä. Tämä tulos tukee siis edelleen H_1 hypoteesin hylkäämistä, myös eri alueellisilla otoksilla.

Yhtiön koko on tilastollisesti erittäin merkitsevä muuttuja tilintarkastuksen laatuun nähden koko aineiston lisäksi myös Länsi-Euroopassa ja Brittein saarilla. Lisäksi Itä-Euroopassa se on tilastollisesti melkein merkitsevä. Pohjoismaisella otoksella yrityksen koon kerroin tilintarkastuksen laatuun on muiden mukaisesti negatiivinen, mutta vähän pienempi, eikä ollenkaan tilastollisesti merkitsevä. Pohjoismainen otos on kohtuullisen pieni (69 yhtiötä) koko aineistoon ja muihin alueellisiin otoksiin verrattuna, joten se voi olla yksi syy miksi Pohjoismaiden tulokset eivät juurikaan ole tilastollisesti merkittäviä.

Pohjoismaisella otoksella yrityksen kasvulla on ainut tilastollisesti melkein merkitsevä tulos tilintarkastuksen laadun kanssa. Tällöin yrityksen kasvaessa tilintarkastuksen laatu

heikkenee hieman. Sama tulos on nähtävissä myös muissa otoksissa, ja Länsi-Euroopan otoksella tulos on jopa erittäin merkitsevä. Britteinsaarten otoksella tulos ei kuitenkaan ole tilastollisesti lainkaan merkitsevä, vaikka positiivinen yhteys sielläkin on.

Taulukko 9. Regressiomallin (1) maantieteellinen vertailu.

Estimoidut regressiokertoimet ja niiden merkitsevyystasot					
Selittävä muuttuja	Alkuperäinen aineisto	Pohjois-maat	Länsi-Eurooppa	Brittein-saaret	Itä-Eurooppa
TAXFEE	0,00002	0,0004	0,0001	-0,0002	-0,0014
SIZE	-0,0053***	-0,0018	-0,0059***	-0,0053***	-0,0051*
LEV	0,0282***	-0,0103	0,0402***	0,0203	0,0182
GRW	0,0326***	0,0238*	0,0635***	0,0047	0,0367*
MB	-0,0078	-0,0064	-0,0139	-0,0324	0,1879
BIG4	0,0064	-0,0138	0,0069	0,0017	0,0111
TAXGRW	-0,0011	0,0117	0,0001	-0,0125	0,0171
Selitysaste R ² :	0,0827	0,138	0,1341	0,056	0,2023
F:	(7,1118): 14,40***	(7,61): 1,4	(7,632): 13,99***	(7,309): 2,62*	(7,92): 3,33**

*** Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0.1 %:n merkitsevyystasolla

** Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla.

* Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla.

Taulukossa 10 on esitetty regressiomalli (2) mukaiset tulokset maantieteellisiin otoksiin jaettuna. Otosten selitysasteet vaihtelevat eri otoksilla 0,71 ja 0,79 välillä, alkuperäisen aineiston selitysasteen ollessa 0,77. Selitysasteet ovat siis kohtuullisen hyvin linjassa keskenään, ja kaikki ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Tarkasteltaessa alueellisten otosten tuloksia, huomataan, että veropalveluiden ja tilintarkastuspalkkioiden tilastollisesti erittäin merkitsevä positiivinen suhde (0,022), johtuu pääasiassa Länsi-Euroopan otoksen tuloksista (0,025). Länsi-Euroopan otos on ainut, jossa regressiokerroin on tilastollisesti lainkaan merkitsevä. Länsi-Euroopan osuus koko aineistosta onkin lähes 57 %, joten sen erittäin merkitsevä tulos heijastuu myös koko aineistoon. Itä-Euroopan otoksessa regressiokerroin (0,087) on koko aineistoa ja Länsi-Eurooppaa suurempi, mutta se ei ole tilastollisesti merkitsevä. Veropalveluiden kasvun taas ei voida sanoa olevan yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin, sillä kertoimet vaihtelevat nollan molemmiin puolin eri otoksissa, eivätkä ole lainkaan tilastollisesti merkitseviä.

Yrityksen koko on ainut muuttuja tilintarkastuspalkkioihin nähden, joka on tilastollisesti erittäin merkitsevä kaikilla otoksilla. Yrityksen koon regressiokertoimet vaihtelevat 0,52 ja 0,62 välillä eri otoksilla, koko aineiston kertoimen ollessa 0,60. Tulosten perusteella voidaan siis sanoa, että yrityksen koon kasvaessa myös tilintarkastuspalkkiot kasvavat koko Euroopassa. Myös yrityksen nettovelkaantumisaste ja Big 4-tilintarkastaja saavat tilastollisesti merkitseviä tuloksia lähes kaikilla otoksilla. Nettovelkaantumisaste on tilastollisesti melkein merkitsevä Pohjoismaisella otoksella (1,17) ja Itä-Euroopan otoksella (1,32), sekä merkitsevä Britteinsaarten otoksella, kun taas koko alkuperäisellä aineistolla (0,49) se on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Big 4 –tilintarkastaja taas on tilastollisesti merkitsevä Länsi- ja Itä-Euroopan otoksilla (0,27 ja 0,54), sekä melkein merkitsevä Pohjoismaisessa otoksessa (1,82). Koko Euroopan tasolla se on tilastollisesti erittäin merkitsevä (0,42). Vaikka Pohjoismaisessa otoksessa Big 4 –tarkastaja on vain melkein merkitsevä, sen regressiokerroin on kuitenkin ehdottomasti suurin (1,82). Tämä tarkoittaisi sitä, että Pohjoismaissa Big 4-tarkastaja kasvattaa tilintarkastuspalkkiota enemmän, kuin muualla Euroopassa.

Taulukko 10. Regressiomallin (2) maantieteellinen vertailu.

Estimoidut regressiokertoimet ja niiden merkitsevyystasot					
Selittävä muuttuja	Alkuperäinen aineisto	Pohjois-maat	Länsi-Eurooppa	Brittein-saaret	Itä-Eurooppa
TAXFEE	0,0217***	0,0090	0,0251***	0,0073	0,0870
SIZE	0,6008***	0,5673***	0,6248***	0,6245***	0,5212***
LEV	0,4855***	1,1696*	0,0685	0,6031**	1,3174*
GRW	-0,1075	-0,9747	-0,2794*	-0,0542	-0,5228
MB	1,0491	3,3900	1,3890*	0,4281	-1,6016
BIG4	0,4219***	1,8218*	0,2734**	0,1921	0,5448**
TAXGRW	-0,1177	0,1043	0,0057	-0,2269	-0,7049
FIRST	-0,0179	0,1254	-0,1235	0,1139	-0,1194
ROA	0,2124	-3,7714**	0,1167	-0,0730	0,4614
LOSS	0,3309***	-0,3267	0,3117**	0,2491	-0,3018
LIQ	-0,0462*	0,2311	-0,0547	-0,0231	0,0188
OPINO	-0,6698	0,0000	0,0000	0,0235	0,0000
TENURE	0,0051*	0,0097	0,0037	-0,0012	0,0427*
NASFEE	0,0385***	0,1146**	0,0146	0,0151	0,0012
Selitysaste R ² :	0,7690	0,7516	0,7945	0,7428	0,7061
F:	(14,1117): 264,18***	(13,55): 12,80***	(13,626): 186,20***	(14,302): 62,31***	(13,86): 15,89***

*** Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0.1 %:n merkitsevyystasolla

** Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla.

* Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla.

5.4 Yhteenveto tutkimustuloksista

Tutkielmassa tarkasteltiin tilintarkastajan tarjoamien veropalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastuspalkkioiden määrään. Veropalveluiden laajuutta havainnollistettiin veropalveluista maksettujen palkkioiden määrällä, sekä myös veropalvelupalkkioiden suurella kasvulla. Tilintarkastuspalveluiden laatua mitattiin epänormaalien harkinnanvaraisten erien avulla. Tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastuspalkkioiden malleja kontrolloitiin myös muilla muuttujilla, joiden tiedetään aiempien tutkimuksien perusteella vaikuttavan laadun ja palkkioiden muodostumiseen. Aiemmista pääosin amerikkalaisilla aineistoista tehdyistä tutkimuksista poiketen tämä tutkielma toteutettiin eurooppalaisella aineistolla. Tutkimusongelmia tarkasteltiin kahden eri hypoteesin kautta.

H₁: Tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun.

Aikaisempien tutkimuksien mukaan tilintarkastajan suorittamat veropalvelut parantavat tilintarkastuksen laatua (esim. Simunic 1984; Robinson 2008; Lai & Krishnan 2009; Gleason & Mills 2011; Knechel & Sharma 2011; Krishnan & Visvanathan 2011; Krishnan & Yu 2011; Svanström & Sundgren 2012). (Knechel ym. 2013.) Toiset tutkimukset taas eivät havainneet lainkaan yhteyttä tilintarkastuksen laadun ja veropalveluiden välillä, jolloin voidaan todeta, etteivät veropalvelut myöskään heikennä tilintarkastuksen laatua (Garcia-Blandon ym. 2017; Garcia-Blandon ym. 2019). Aiempien tutkimuksien eri näkökulmien mukaan tilintarkastuksen laadun ja veropalveluiden väliseen yhteyteen vaikuttavat positiivisesti muun muassa tilintarkastusyhteisön pitkä rotaatio (Garcia-Blandon ym. 2019), veropalveluiden toistuvuus (Paterson & Valencia 2011) ja oheispalveluiden tuottajan erikoistuminen toimialaan (Lim & Tan 2008).

Tässä tutkielmassa saatujen tulosten perusteella veropalveluilla ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Veropalveluista maksettujen palkkioiden, sekä veropalvelupalkkioiden suuren kasvun, ei todettu olevan tilastollisesti merkitseviä tilintarkastuksen laadun mallissa. Molempien selittävien muuttujien regressiokertoimet olivat lähellä nollaa ja p-arvot lähellä yhtä. Samoin kuin alkuperäisellä aineistolla, alueellisilla otoksillakaan ei havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

Aiempien tutkimuksien mukaisesti, myöskään tässä tutkimuksessa ei siis havaittu veropalveluiden heikentävän tilintarkastuksen laatua. Toisaalta, myöskään positiivista yhteyttä veropalveluiden ja tilintarkastuksen laadun välillä ei havaittu, toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Tutkimustuloksien eroamiseen saattaa vaikuttaa muun muassa se, että tässä tutkimuksessa ei erikseen otettu huomioon esimerkiksi veropalveluiden toistuvuutta, tilintarkastusyhteisön rotaatiota tai tilintarkastajan erikoistumista. Tuloksien perusteella tutkielman ensimmäinen hypoteesi ei saanut vahvistusta, vaan se hylättiin.

H₂: Tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden laajuudella on yhteys tilintarkastuspalkkioihin.

Aiemmat tutkimusten mukaan oheispalveluilla ja tilintarkastuspalkkioilla on yhteys. Tutkimustulokset ovat kuitenkin ristiriitaisia siitä, onko suhde negatiivinen vai positiivinen. Simunicin (1984) tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen oheispalveluiden lisääntyessä myös tilintarkastuspalkkio kasvaa. Sen sijaan tuoreemman tutkimuksen (Krishnan & Yu 2011) mukaan tilintarkastuksen ja sen liitännäispalveluiden palkkioilla on negatiivinen riippuvuussuhde. Juuri veropalveluiden ja tilintarkastuspalkkioiden välistä suhdetta ei kuitenkaan ole juuri tutkittu.

Tilintarkastajan suorittamien veropalveluiden palkkioilla löydettiin tässä tutkielmassa tilastollisesti erittäin merkitsevä positiivinen riippuvuussuhde tilintarkastuspalkkioihin.

Regressiokerroin on kohtuullisen pieni (0,02) ja se maantieteellisillä otoksilla tutkittuna, se on erittäin merkitsevä vain Länsi-Euroopan otoksella. Tästä huolimatta, koko aineistoa tutkittaessa se saa kuitenkin tilastollisesti erittäin merkitsevän positiivisen arvon, eli veropalvelupalkkioiden noustessa myös tilintarkastuspalkkio nousee. Veropalveluiden suurella kasvulla (>25 %) sen sijaan ei löydetty olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin.

Aiemmat tulokset veropalvelupalkkioiden ja tilintarkastuspalkkioiden välisestä suhteesta ovat vähäisiä ja ristiriitaisia. Tämä tutkielman tulokset ovat linjassa Simunic (1984) tutkimuksen kanssa oheispalvelupalkkioiden ja tilintarkastuspalkkioiden välisestä positiivisesta suhteesta. Tutkielman tulokset antavat kuitenkin uutta tietoa siitä, että veropalveluilla ja tilintarkastuspalkkioilla on erittäin merkitsevä positiivinen suhde, erityisesti Länsi-Euroopan alueella. Tutkimustulosten perusteella, toinen hypoteesi voidaan siis hyväksyä, sillä veropalveluiden laajuudella löydettiin positiivinen yhteys tilintarkastuspalkkioihin.

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella tilintarkastajan tarjoamia tilintarkastuksen ohessa tarjottavia liitännäispalveluita, ja niiden yhteyttä tilintarkastukseen. Lähtökohtana tutkielmassa oli jatkuvasti kiristynvä lainsäädäntö liitännäispalkkioiden ja tilintarkastuksen suhteen, sekä sen ristiriita tehtyihin tutkimustuloksiin tilintarkastuksen laadun vaikutuksista.

Tilintarkastuksen laatu käsitteenä on erittäin laaja ja monisyinen. Sitä voi katsoa monesta eri näkökulmasta, ja sitä on tutkittu monella eri tavalla. Tässä tutkielmassa tilintarkastuksen laadun lähtökohdaksi otettiin DeAngelon (1981) määritelmä laadusta ja sen osatekijöistä. Näin ollen tilintarkastuksen laatua käsiteltiin erityisesti tilintarkastajan pätevyyden ja riippumattomuuden kautta. Koska tilintarkastuksen laatu on käsitteenä monimutkainen, sitä on myös vaikea mitata. Teoriaosassa läpi käytyjen aiempien tutkimuksien perusteella tilintarkastuksen laadun mittaamiseen ei olekaan olemassa yhtä parasta mittaria. (DeFond ym. 2014; Eshleman ym. 2014.) Tutkielman teoriassa esiteltiin erilaisia laadun mittaustapoja ja valittiin tutkielman analyyseissa käytettäväksi mittariksi harkinnanvaraiset erät.

Tutkielmassa esiteltiin aiempia tutkimuksia myös tilintarkastuksen liitännäispalveluihin liittyen. Tilintarkastus- ja talouskriisien seurauksena tilintarkastuksen ja liitännäispalveluiden sääntelyä on kiristetty ympäri maailmaa. Tutkimustulosten todettiin kuitenkin olevan ristiriitaisia liittyen kiristyvän säätelyn tarpeellisuuteen (Knechel ym. 2013). Tutkimusten mukaan oheispalveluiden tarjoaminen voi vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen (esim. Meuwissen ym. 2019). Toisaalta taas oheispalveluiden ja tilintarkastuksen yhteisen tarjoamisen on todettu tuovan synergiaetuja ja mahdollista tietovuotoa puolin ja toisin (esim. Simunic 1984).

Pohjautuen aiempiin tutkimuksiin ja aiheen teoreettiseen viitekehykseen, tutkielmassa keskityttiin tutkimaan veropalveluiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja

tilintarkastuspalkkioihin kahden hypoteesin kautta. Ensimmäisessä hypoteesissa ennustettiin, että veropalveluiden laajuudella on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun, ja toisessa, että veropalveluiden laajuudella on positiivinen yhteys tilintarkastuspalkkioihin.

Koska suuri osa aiheesta tehdystä aiemmasta tutkimuksesta on tehty yhdysvaltalaisella aineistolla, päätettiin tämän tutkielman aineisto rajata Eurooppaan. Tutkielman aineisto koostui eurooppalaisista pörssiyrityksistä vuosilta 2017–2018. Rajausten jälkeen lopullisessa aineistossa oli yhteensä 1126 yhtiötä. Empiirinen tutkimus toteutettiin lineaarisella regressioanalyysillä. Molemmille hypoteeseille muodostettiin omat regressiomallit, joihin sisällytettiin aiemmissa tutkimuksissa merkitseviksi todettuja muuttujia. Ensimmäisessä regressiomallissa selitettävänä muuttujana ollutta tilintarkastuksen laatua mitattiin epänormaalien käyttöpääoman jaksotusten avulla. Epänormaalit jaksotukset laskettiin DeFond ja Parkin (2001) kehittämän mallin avulla, sillä se toimii hyvin kun tutkimusyksiköitä on vähän toimialaa kohden.

Tämän tutkielman aineistolla ei saatu tukea veropalveluiden ja tilintarkastuksen laadun väliselle yhteydelle. Regressioanalyysin perusteella veropalveluista maksetuilla palkkioilla tai palkkioiden suurella kasvulla ei ole yhteyttä tilintarkastuksen laatuun. Molempien selittävien muuttujien kertoimet tilintarkastuksen laatuun ovat hyvin pienet, ja niiden tilastollinen merkitsevyys on lähes olematon. Näin ollen tutkielman ensimmäinen hypoteesi päädyttiin hylkäämään. Aiemmat tutkimukset aiheesta ovat olleet ristiriitaisia, eikä erittäin merkittäviä tuloksia ole saatu kumpaankaan suuntaan. Syynä tähän voi olla se, että monet eri tekijät vaikuttavat asiaan. Esimerkiksi Paterson ja Valencian (2011) mukaan toistuvat veropalvelut parantavat tilintarkastuksen laatua, kun taas kertaluontoiset veropalvelut heikentävät sitä. Lim ja Tan (2008) tutkimuksen mukaan taas tilintarkastajan erikoistumisesta riippuen oheispalveluilla on joko positiivinen tai negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Garcia-Blandon ym. (2019) tutkimuksen perusteella tilintarkastusyhteisön pitkä toimikausi yhdessä oheispalveluiden kanssa parantaa tilintarkastuksen laatua, kun taas pitkä tilintarkastuspartnerin toimikausi

heikentää sitä. Näin ollen veropalveluiden ja tilintarkastuksen laadun tarkempi tutkimus vaatisi muun muassa näiden eri tekijöiden erittelyä aineistosta.

Veropalvelupalkkioiden määrällä ja tilintarkastuspalkkioilla sen sijaan löydettiin olevan yhteys. Tutkielmassa tehdyn regressioanalyysin perusteella, veropalkkioiden määrällä ja tilintarkastuspalkkioiden määrällä voidaan sanoa olevan tilastollisesti erittäin merkitsevä positiivinen yhteys, regressiokertoimella 0,0217. Tämän perusteella toinen hypoteesi voidaan hyväksyä. Tulos on linjassa aiempien tutkimuksien, kuten Simunic (1984) kanssa. Veropalvelupalkkioiden suurella kasvulla sen sijaan ei ole merkitsevää yhteyttä tilintarkastuspalkkioihin.

Lisätutkimuksena suoritettiin vielä maantieteellinen vertailu, jakamalla alkuperäinen koko Euroopan laajuinen aineisto pienempiin maantieteellisiin otoksiin, joilla suoritettiin samat regressiot. Lisätutkimuksen perusteella ensimmäinen hypoteesi ei saanut vahvistusta missään maantieteellisessä otoksessa. Toisessa regressiomallissa havaittiin Länsi-Euroopan otoksessa sama erittäin merkitsevä yhteys veropalvelupalkkioiden ja tilintarkastuspalkkioiden välillä, kuin alkuperäisessä aineistossa. Muilla otoksilla yhteyttä ei kuitenkaan löytynyt.

Tutkielman rajoitteena on aineiston maantieteellinen levittyneisyys ja pieni otoskoko per toimiala ja per maa. Tämän seurauksena aineistossa voi olla jonkin verran heterogeenisyyttä, jolloin tulokset eivät ole yleistettävissä. Audit Analytics Europe – tietokanta on myös kohtuullisen tuore, joten sinne ei ole vielä taltioitu kuin pieni osa eurooppalaisista yrityksistä. Tämän vuoksi tutkielmassa käytetty aineisto jäi verrattain pieneksi koko eurooppalaisten pörssiyritysten määrään suhteutettuna. Lisäksi aineisto on kerätty kahdesta eri tietokannasta, jolloin niiden tiedonkeruu- ja tallennusmenetelmissä voi olla eroavaisuutta. Myös yritysten raportointitavoissa voi olla eroja. Tulosten luotettavuuteen saattaa vaikuttaa lisäksi eri tietokannoista kerätyn datan yhdistely, ja siinä oleva mahdollisuus inhimillisiin virheisiin.

Tilintarkastuksen ja liitännäispalveluiden välisistä suhteista on tehty paljon erilaisia tutkimuksia. Aiemmat tutkimukset on tehty pääasiassa USA:n tasolla, ja vasta viime aikoina tutkimuksia on alettu tehdä enemmän myös eurooppalaisilla aineistoilla. Tilintarkastuksen ja sen liitännäispalveluiden sääntely on myös muuttunut ja kiristynyt jatkuvasti 2000-luvulla. Tässä mielessä tutkielman tulokset tarjoavat uuden näkökulman aiheeseen, sillä se on tehty EU:n tilintarkastuslakien uudistamisen jälkeen, ja koko Euroopan tasolla.

Uusi tilintarkastussäätely on viime vuosina koskenut lähinnä liitännäispalvelujen tarjoamista ja tilintarkastajan toimikausien pituutta. Uutta näkökulmaa aiheeseen voisikin tuoda tutkimalla näitä kahta yhdessä, ja selvittämällä niiden yhteisvaikutuksia toisiinsa ja tilintarkastukseen. Lisäksi mielenkiintoisena jatkotutkimusmahdollisuutena olisi myös jakaa tässä tutkimuksessa esiintyneet veropalvelut kertaluonteisiin ja toistuviin palveluihin, ja selvittää onko sillä vaikutusta tuloksiin.

LÄHDELUETTELO

- Alexeyeva, I. & T. Svanström (2015). The impact of the global financial crisis on audit and non-audit fees: Evidence from Sweden. *Managerial Auditing Journal* 30:4-5, 302–323.
- Arruñada, B. (1999). The Provision of Non–Audit Services by Auditors Let the Market Evolve and Decide. *International Review of Law and Economics* 19:4, 513–531.
- Aschauer E. & R. Quick (2018). Mandatory audit firm rotation and prohibition of audit firm provided tax services: Evidence from investment consultants’ perceptions. *International Journal of Auditing* 2018:22, 131-149.
- Bartov, E., F. A. Gul & J. S. L. Tsui (2001). Discretionary-accruals models and audit qualifications. *Journal of Accounting and Economics* 30:3, 421–452.
- Beattie, V., S. Fearnley, and T. Hines (2012). Perceptions of factors affecting audit quality in the post-SOX U.K. regulatory environment. *Accounting and Business Research* 43:1, 56–81.
- Becker, C. L., M. L. DeFond, J. Jiambalvo & K. R. Subramanyam (1998). The effect of audit quality on earnings management. *Contemporary Accounting Research* 15:1, 1–24.
- Blay, A. D., and M. A. Geiger (2013). Auditor Fees and Auditor Independence: Evidence from Going Concern Reporting Decisions. *Contemporary Accounting Research* 30:2, 579-606.
- Carcello, J. V., T. L. Neal, L. C. Reid, and J. E. Shipman (2019). Auditor independence and fair value accounting: An examination of non-audit fees and goodwill impairments. *Contemporary Accounting Research* 37:1, 189-217.

- Carson, E., N. L. Fargher, M. A. Geiger, C. S. Lennox, K. Raghunandan & M. Willekens (2013). Audit reporting for going-concern uncertainty: A research synthesis. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 32:1, 353–384.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics* 3:3, 183-199.
- DeFond, M. & C. W. Park (2001). The Reversal of Abnormal Accruals and the Market Valuation of Earnings Surprises. *The Accounting Review* 76:3, 375-404.
- DeFond, M. & J. Zhang (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics* 58:2-3, 275–326.
- Eilifsen, A., & K. Knivsflå. (2016). The Role of Audit Firm Size, Non-Audit Services, and Knowledge Spillovers in Mitigating Earnings Management during Large Equity Issues. *International Journal of Auditing* 20:3, 239–254.
- Eilifsen A, R. Quick, F. Schmidt & S. Umlauf (2018). Investors' perceptions of nonaudit services and their type in Germany: The financial crisis as a turning point. *International Journal of Auditing* 22:2, 298-316.
- Eshleman, J. D. & P. Guo (2014). Abnormal Audit Fees and Audit Quality: The Importance of Considering Managerial Incentives in Tests of Earnings Management. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 33: 1, 117–138.
- Euroopan komissio (2014). *Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 537/2014* [online] URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0537&from=EN>.
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review* 36:4, 345–368.

- Francis, J.R. & D. Wang (2008). The Joint Effect of Investor Protection and Big 4 Audits on Earnings Quality around the World. *Contemporary Accounting Research* 25:1, 157-191
- Francis, J.R. & M.D. Yu (2009). Big 4 office size and audit quality. *The Accounting Review* 84:5, 1521–1552.
- Francis, J.R. (2011). A framework for understanding and researching audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 30:2, 125-152.
- Francis, J.R., P.N. Michas & M.D. Yu (2013). Office Size of Big 4 Auditors and Client Restatement. *Contemporary Accounting Research* 30:4, 1626–1661.
- Frankel R., M. Johnson & K. Nelson (2002). The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management. *The Accounting Review* 2002:77, 71-105.
- Garcia-Blandon J, J. Argiles-Bosch, D. Castillo-Merino & M. Martinez-Blasco (2017). An Assessment of the Provisions of Regulation (EU) No 537/2014 on Non-audit Services and Audit Firm Tenure: Evidence from Spain. *International Journal of Auditing* 2017:52, 251-261.
- Garcia-Blandon J. & J. Argiles-Bosch (2018). Audit partner industry specialization and audit quality: Evidence from Spain. *International Journal of Auditing* 2018:22, 98-208.
- Garcia-Blandon J., J. Argiles & D. Ravenda (2019). On the Relationship between Audit Tenure and Fees Paid to the Audit Firm and Audit Quality. *Accounting in Europe* 17:1, 78-103.

- Garcia-Blandon J., J. Argiles-Bosch & D. Ravenda (2020). Audit firm tenure and audit quality: A cross-European study. *Journal of International Financial Management and Accounting* 31:1, 35-64.
- Gul, F.A., B.L. Jaggi & G.V. Krishnan (2007). Auditor Independence: Evidence on the Joint Effects of Auditor Tenure and Nonaudit Fees. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 26:2, 117–142.
- Gul, F. A., S.Y.K. Fung & B.L. Jaggi (2009). Earnings quality: Some evidence on the role of auditor tenure and auditors' industry expertise. *Journal of Accounting & Economics* 47:3, 265–287.
- Habib A. (2012). Non-Audit Service Fees and Financial Reporting Quality: A Meta-Analysis. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies* 42:2, 214-248.
- Healy, P. M. & J. M. Wahlen (1999). A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons* 13:4, 365–383.
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus*. 9. uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy. 297 s. ISBN 978–951–37–6495-1.
- IFAC (2012). *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants*, 46-47.
- IFAC (2014). *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014*. Suomenkielinen käännös. 1. painos. Helsinki: ST-Akatemia Oy.
- Jones, J. (1991). Earnings management during the import relief investigations. *Journal of Accounting Research* 29:2, 193–228.
- Knechel W. R., G. V. Krishnan, M. Pevzner, L. B. Shefchik & U. K. Velury (2013). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 32:1, 385–421.

- Krishnan, G. V. (2003). Audit Quality and the Pricing of Discretionary Accruals. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 22:1, 109–126.
- Krishnan, G. V. (2004). The Association Between Big 6 Auditor Industry Expertise and the Asymmetric Timeliness of Earnings. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 20:3, 209–228.
- Krishnan, G. V. & Yu, W. (2011). Further evidence on knowledge spillover and the joint determination of audit and non-audit fees. *Managerial Auditing Journal* 26:3, 230–247.
- Liempd, D, Quick, R, Warming & Rasmussen, B. (2018). Auditor-provided nonaudit services: Post-EU-regulation evidence from Denmark. *International Journal of Auditing* 23:1, 1–19.
- Lim C-Y. & H-T Tan (2008). Non-audit Service Fees and Audit Quality: The Impact of Auditor Specialization. *Journal of Accounting Research* 46:1, 199-246.
- Low, K-Y. (2004). The Effects of Industry Specialization on Audit Risk Assessments and Audit-Planning Decisions. *The Accounting Review* 79:1, 201-219.
- Marciukaityte, D. & S. H. Szewczyk (2011). Financing Decisions and Discretionary Accruals: Managerial Manipulation or Managerial Overoptimism. *Review of Behavioral Finance* 3, 91–114.
- Meuwissen R. & R. Quick (2019). The effects of non-audit services on auditor independence: An experimental investigation of supervisory board members' perceptions. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 2019:36, 100264.
- Ohlson, J.A. (2014). Accruals: An overview. *China Journal of Accounting Research* 7, 65–80.

- Park, H-J, J-U Choi & J. Cheung (2017). Does Non-Audit Service Compromise Audit Quality? *The Journal of Applied Business Research* 33:2, 309-320.
- Paterson, J & A. Valencia (2011). The Effects of Recurring and Nonrecurring Tax, Audit-Related, and Other Nonaudit Services on Auditor Independence. *Contemporary Accounting Research* 28:5, 1510–1536.
- Singh A., H. Singh, N. Sultana and J. Evans (2019). Independent and joint effects of audit partner tenure and non-audit fees on audit quality. *Journal of Contemporary Accounting and Economics* 2019:15, 186-205.
- Simunic, D. (1984). Auditing, Consulting, and Auditor Independence. *Journal of Accounting Research* 22:2, 679–702.
- Solomon, I., M. Shields & O.R. Whittington (1999). What do industry-specialist auditors know? *Journal of Accounting Research* 37:1, 191–208.
- Watrin C., S. Burggraef & F. Weiss (2019). Auditor-Provided Tax Services and Accounting for Tax Uncertainty. *The International Journal of Accounting* 54:3, 1950011 (52 pages).
- Zern, M. (2012). Do client firms manage the perception of auditor independence? Evidence from the Swedish non-audit service market. *Managerial Auditing Journal* 27:9, 821–845.
- Zhang Y., D. Hay & C. Holm (2016) Non-audit services and auditor independence: Norwegian evidence. *Cogent Business & Management* 3:1, 1-19.

LIITTEET

LIITE 1. Alueellinen jako

Denmark	DK	Pohjoismaat
Finland	FI	Pohjoismaat
Iceland	IS	Pohjoismaat
Norway	NO	Pohjoismaat
Sweden	SE	Pohjoismaat
Austria	AT	Länsi-Eurooppa
Belgium	BE	Länsi-Eurooppa
Switzerland	CH	Länsi-Eurooppa
Germany	DE	Länsi-Eurooppa
Spain	ES	Länsi-Eurooppa
France	FR	Länsi-Eurooppa
Greece	GR	Länsi-Eurooppa
Italy	IT	Länsi-Eurooppa
Luxembourg	LU	Länsi-Eurooppa
Netherlands	NL	Länsi-Eurooppa
Portugal	PT	Länsi-Eurooppa
United Kingdom	GB	Britteinsaaret
Ireland	IE	Britteinsaaret
Bulgaria	BG	Itä-Eurooppa
Cyprus	CY	Itä-Eurooppa
Czech Republic	CZ	Itä-Eurooppa
Estonia	EE	Itä-Eurooppa
Croatia	HR	Itä-Eurooppa
Hungary	HU	Itä-Eurooppa
Lithuania	LT	Itä-Eurooppa
Latvia	LV	Itä-Eurooppa
Poland	PL	Itä-Eurooppa
Romania	RO	Itä-Eurooppa

Slovenia	SI	Itä-Eurooppa
Slovakia	SK	Itä-Eurooppa